

NOVEMBERMELODIE IN NERGENSLAND

**Luc
van den
Briele**

**n o v e m b e r m e l o d i e
i n n e r g e n s l a n d**

**tien taferelen
uit de ondergrond
van de Eerste Wereldoorlog**

**Contact met de auteur:
luc.vandenbriele@telenet.be**

NOVEMBERMELODIE IN NERGENSLAND

is een uitloper van mijn thematisch ongeveer gelijkaardig hoorspel *Novembermelodie*, dat in november 1978 (in een regie van Flor Stein en met Ronny Waterschoot, Ugo Prinsen, Erna Paelsterman en doedelzakspeler Hugo Aerts als vertolkers) voor het eerst door de BRT (Radio 3) werd uitgezonden. Heruitzendingen waren er in november 1985 en 1990. In de ‘BRT-luisterspelrepertoire 1978’ werd over dit hoorspel geschreven dat het ‘een akoestische partituur voor stemmen en geluiden’ is, ‘een compositie waaraan herinneringen aan de eerste wereldoorlog ten grondslag liggen’. Het werd daar ook ‘een markante poging tot stijlvernieuwing in de Vlaamse luisterspelschrijfkunst’ genoemd.

Zowel in *Novembermelodie* als in *Novembermelodie in Nergensland* spelen tijdens de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde soldaten een belangrijke rol. Van hun door het oorlogsgeweld soms vermorzelde lichamen is weinig of niets teruggevonden. Ze zijn een naamloos Niets in een Nergensland geworden. Ze kennen geen rust omdat ze in de aarde verdwenen zijn, omdat ze – in tegenstelling tot hun op oorlogsbegraafplaatsen liggende makkers – geen gedenksteen met een naam hebben. Hun geest dwaalt in en boven de West-Vlaamse velden, klampt zich vast aan al wat daar leeft, maar niemand hoort hun klachten en hoort hun verhaal over de gruwel die ze tussen 1914 en 1918 hebben meegemaakt. In de toneelversie zijn ze dwaallichtjes geworden en zijn ze te zien als in witte doodsgewaden gehulde schimmen, die door de andere personages niet gezien of gehoord, maar wel vaag aanvoeld worden. Alleen de op een ‘magische’ fluit spelende nar Schobbejak hoort hen en kan er op den duur ook mee praten. Deze Schobbejak is zowel verteller als – af en toe door middel van in parlandostijl gezongen liedjes – maatschappijkritische commentator. Samen met de gesneuvelden veroordeelt hij elke vorm van gehuichelde heldenhulde en het al vlug na 1918 weer opborrelend militarisme, want enkele ontgoochelde staatshoofden en generaals beginnen al te dromen van een nieuwe oorlog. Er worden al nieuwe en nog gruwelijker wapens bedacht en de wapenhandel begint te floreren.

In november van elk jaar zingen de gesneuvelden een bezwerende roep naar onheil over de hoofden ‘van wie aandelen heeft en rijker dan rijk wordt met het maken en laten maken van nieuwe wapens’. Met de balsem van doedelzakmuziek als achtergrond zingen ook de nabestaanden van de nooit teruggevonden soldaten een lied, waarin de hoop op vrede in allerlei vormen op en neer fladdert.

DECOR

Een vrij lege ruimte, met in het centrum het Nergensland, waar gesneuvelde soldaten liggen. In tafereel 2 wordt een deel van dit Nergensland gebruikt als niemandsland tussen de loopgraven van de tegenover elkaar liggende strijdkrachten.

Naast deze centrale ruimte zijn er een paar kleinere speelvlakken met o.a. primitief ingerichte tijdelijke verblijfplaatsen voor de soldaten (bv. een kazernekamer of een al dan niet ondergrondse verblijfplaats aan of vlak achter het front), met alleen een paar balen stro als zitplaats of met een tafel en enkele stoelen.

De voorgrond is vooral de speelruimte van verteller en zanger/fluitspeler Schobbejak, maar in de laatste tafereelen ook voor de naoorlogse bezoekers van de oorlogsbegraafplaatsen en voor een geïmiteerde deelname van de gesneuvelden aan een Elfnovemberoptocht.

In tafereelen 9 en 10 wordt (bv. d.m.v. projectie) de hele achterwand van de speelruimte opgevuld met een zicht op een grote oorlogsbegraafplaats in West-Vlaanderen.

PERSONAGES

Schobbejak (alle taferelen)	Een korporaal-dichter (tafereel 3)
Eerste gesneuvelde (alle taferelen)	Een aalmoezenier (taferelen 3 en 5)
Tweede gesneuvelde (taferelen 3/10)	De prostituee Suzanne (tafereel 4)
Derde gesneuvelde (taferelen 5/10)	Mama Boezinge (taferelen 6 en 8)
Vierde gesneuvelde (taferelen 7/10)	Een beeldhouwer (tafereel 8)
Vijfde gesneuvelde (taferelen 7/10)	Een generaal (tafereel 8)
Zesde gesneuvelde (taferelen 7/10)	Een rijkswachtkolonel (tafereel 8)
Een vrouw (tafereel 1)	Een bankdirecteur (tafereel 8)
Soldaat Fons (taferelen 1, 2 en 5)	Een rentenier (tafereel 8)
Soldaat Leon (taferelen 1 en 2)	Een manager (tafereel 8)
Soldaat Jan (taferelen 1 en 2)	Een eerste ober (tafereel 8)
Soldaat Michel (taferelen 2 en 3)	Een tweede ober (tafereel 8)
Soldaat Jules (taferelen 2 en 5)	Een moeder (taferelen 9 en 10)
Soldaat Gaston (taferelen 4 en 5)	Nonkel Frans (taferelen 9 en 10)
Soldaat Oscar (taferelen 4 en 5)	Een souvenirverkoopster (tafereel 9)
Soldaat Firmin (taferelen 4 en 5)	De jonge vrouw Tine (taferelen 9 en 10)
Soldaat Henri (taferelen 4 en 5)	Een weduwe (taferelen 9 en 10)
Soldaat René (tafereel 7)	
Soldaat Pol (tafereel 7)	
Een mankende soldaat (tafereel 8)	
Een burgemeester (taferelen 1 en 8)	
Een sergeant (tafereel 1)	
Een Duitse soldaat (tafereel 2)	
Majoor Kajafas (tafereel 2)	

Diverse personages hebben slechts een heel korte rol (met soms maar een paar regels tekst) in een van de eerste of laatste taferelen. Er zijn dus meerdere dubbelrollen mogelijk.

De cursieve teksten bevatten achtergrondinformatie over de personages en/of over hun handelingen. Een en ander in deze cursieve teksten kan door de regie en/of de vertolkers met eigen accenten worden aangepast.

tafereel een

Een schemerdonkere vlakte.

De met zotskap getooide Schobbejak zit ergens in een stil hoekje te soezen en te dromen. Door de wat later rond hem opduikende stemmen en geluiden wordt hij langzaam wakker. Hij blijft rustig zitten, maar verheft af en toe het hoofd als hij luistert naar wat de stemmen zeggen.

De in wit doodsgewaad gehulde eerste gesneuvelde ligt op de grond. Hij doet af en toe een poging om recht te kruipen, maar slaagt er niet in. Hij kreunt.

Een eerste zonnestraal verlicht de grond.

Ergens in de verte klinkt militaire muziek: trommels en trompetten. Klaroenen.

De zon wordt nu helemaal wakker.

De eerste gesneuvelde heft het hoofd op. Hij luistert naar de muziek.

Ook een wat verontrust rondkijkende Schobbejak luistert.

De muziek komt dichterbij.

Een zware mannenstem (stil): De wapens zwijgen. (roepend): War is over. La guerre est finie. Der Krieg ist vorbei. De oorlog is voorbij.

Het blijft een hele poos stil. De eerste gesneuvelde en Schobbejak wachten nieuwsgierig op wat komen zal.

De eerste gesneuvelde (met een wat verbrokkelde stem): In. Negentien. Veertien. Begon het. Met. Het luiden. Van. Kerk. Klokken.

Schobbejak: Bim. Bam. Bim. Bam.

Een dichterbij komend bimbammen van kerkklokken.

Een vrouw en twee jonge mannen (de latere soldaten Fons en Leon) komen op. Ze luisteren naar de kerkklokken.

De eerste gesneuvelde kruipt moeizaam traag recht. Hij luistert naar het uitstervend geluid van de kerkklokken. En naar de vrouw.

Vrouw: Ze zeggen dat het oorlog is.

De jonge man Fons: Ja. Iemand heeft een prins doodgeschoten.

De jonge man Leon: In Sarajevo.

De jonge man Fons: Dat is ver van hier.

Vrouw: En toch zeggen ze dat het oorlog is. En dat de oorlog naar hier komt.

De jonge man Fons: Oorlog. Oorlog. In Sarajevo. In Bosnië. In Oostenrijk. En misschien Duitsland tegen Frankrijk. Als in 1870, waarover mijn grootmoeder wel eens vertelde. Maar niet hier.

De jonge man Leon: Bij ons is er toch ook mobilisatie.

Burgemeester (opkomend): Ja. Mobilisation générale.

De jonge man Fons: Oei. De burgemeester.

De jonge man Leon: De kasteelheer.

Burgemeester: Attention. Attention. (*zijn Nederlands altijd met een Frans accent*) Het vaderland heeft u nodig. Ook alle jonge mannen naar het leger.

De jonge man Jan (opkomend): Mijn oudere broer is al gemobiliseerd. Mijn moeder zegt dat ik thuis moet blijven. Er is werk op de boerderij.

Burgemeester (met een formulier zwaaiend): Jonge mannen volontaire worden.

De jonge man Jan (het formulier van de burgemeester bekijkend en een beetje moeizaam de tekst lezend) Volontaire. Pour la durée. De la guerre. Wat betekent dat?

Burgemeester: In het leger gij goed Frans leren, jonge man. In het leger gij blijven geen jonge man, gij worden een echte man.

De jonge man Jan: (het papier nog steeds bekijkend) Volontaire. Ik ken genoeg Frans om te weten dat ik geen volontaire ben. Géén volontaire. Ik moet op het veld gaan werken. Het is oogsttijd.

Burgemeester (kwaad): Volontaire of geen volontaire, gij naar leger gaan, gij vechten tegen den Duits. De gendarmes staan buiten en ze gaan u allemaal begeleid naar la gare, naar het station. Met de trein naar la caserne. Naar Gand, Gent en flamand. Daar gij allemaal krijg een soldatenkostuum. En avant. Marchons. Marchons. Vive la Belgique et vive le Roi. (*de jonge mannen aanporrend*) Tous ensemble! Vive la Belgique et vive le Roi.

De jonge mannen Fons en Leon herhalen de Franse woorden van de burgemeester op een min of meer stuntelige wijze. De jonge man Jan staat er zwijgend bij.

Burgemeester: En nu: en avant. Naar de train.

Burgemeester en jonge mannen af.

Schobbejak (recht springend): En zo begon het. Met vive la patrie en vive le roi. Klasse negentien dertien, klasse negentien twaalf, elf, tien, enzovoort, enzovoort – zij waren al klaarge-

stoomd. Wie jonger was dan die anciens, die werd met beloften en vaderlandslievende praatjes overstelpt. Ze zouden niet langer van 's morgens tot 's avonds op de velden of in de naar stront stinkende stallen werken, of in het machinelawaai van de fabrieken. Ze zouden een uniform met blinkende knopen krijgen en een warmlange kapotjas. En een leuke muts. En een voor kogels ondoordringbare helm. En een met kogels geladen geweer, met vlijmscherpe bajonet. Geen kermisprulletje, maar een echt geweer om echt te schieten. En soldij mannen, soldij. Geen nikkel of koper, maar zwaar op de hand wegende franks. Vader en moeder, zuster en broeder zouden dit goed geklede enthousiasme met afgunst en fierheid bekijken. Ja. Ja.

Schobbejak haalt een fluit uit zijn borstzak en blaast enkele naar vive la patrie et vive le roi verwijzende tonen – dan begint hij in parlando-stijl te zingen.

Schobbejak:

Ze zeiden dat het oorlog was.

Eerst ver en dan plots dichtbij.

Den Duits, die stond
gewapend met geweer en bajonet
aan de grens.

De Duitse paarden hinnikten van verlangen
naar de forten van Luik.
Maar de koning zei nee.

Wij zijn neutraal, zei de koning.

En als jullie toch komen,
dan zullen we vechten.

Want reeds Caesar heeft gezegd:
de Belgen, de Belgen, de Belgen,
dat zijn de dappersten van alle volkeren.
En tot de Vlamingen zei de koning:
herinnert u de Guldensporenslag.

Over die slag sprak ook de schoolmeester
elk jaar gloedvolle woorden in de klas.

Met een borstel zwaaiend,
vertelde hij over de goedendag,
over de met scherpe pinnen
bektele knots die in het jaar 1302
door de koene Vlaamse helden
boem, boem, boem,
op de kop van de vijand werd geklopt.

Kort fluitspel als intermezzo.

En den Duits die was boos,
kwaad en böse, böseboos.

Jullie nein, nein, nein,
dat bolleböse nein
tegen ons ultimatum
is onaanvaardbaar,
zei den Duits.

Dat wordt met vuur en zwaard
en met kanongebulder beantwoord.

In volle galop
liepen de Duitse paarden
naar de onverwoestbare forten van Luik.
En al wie lezen kon,
las in Het Nieuws van den Dag
dat ons dappere leger in Luik
al vijftwintigduizend Duitsers
had gedood.

Tien dagen later,
en in veel kleinere letters kon men lezen
dat den Duits al aan de poorten
van Leuven stond.
En wat deed hij daar?
Wat deed hij daar?

Schobbejak laat de bellen van zijn zotskap even rinkelen.

Wat deed die Duits in Leuven?
De Fons en de Leon
en de Jan die liever naar zijn veld ging,
die wisten het.

Schobbejak kijkt naar de nu al gedeeltelijk in soldatenplunje en strak in de houding staande Fons, Leon en Jan. Zij luisteren naar de sergeant.

Sergeant (op en neer wandelend en af en toe een van de mannen in de ogen kijkend): Mannen. Den Duits heeft Dinant kapot geschoten en er honderden burgers vermoord. En nu staat ook heel Leuven in brand. Ook daar liggen de straten vol lijken van onschuldige mannen en vrouwen. Brutaal vermoord. Met kogels en met bajonetten. En de straten liggen ook vol dode kinderen. Den Duits, die pakt de kinderen vast en hij slaat ze met hun kopjes tegen de muur. Wat is daarop ons antwoord? Dat wij hier staan, hier onwrikbaar staan en blijven staan. Dat wij niet zullen wijken. Dat wij zo nodig tot de laatste man zullen vechten. En dat we die indringers met onze kogels en met onze bajonetten zullen doden. Want den Duits, dat is geen mens, dat is een beest. Heeft iedereen dat begrepen?

De soldaten Fons, Leon en Jan (luid schreeuwend): Ja, sergeant.

Schobbejak: Ja, sergeant. Ja, adjudant. Ja, luitenant. Ja, kapitein.

Sergeant: Morgen wordt er voor het eerst gedrild. En overmorgen zijn jullie de fiere dragers van een geweer. Begrepen?

De soldaten Fons, Leon en Jan: Ja, sergeant.

Schobbejak:

Ze zeiden ja.

Of ze zeiden oui

om een beetje minder

voor stupide flamand,

voor crétin of ménapien

te worden uitgescholden.

Ze zeiden oui of ze zeiden ja

of knikten sprakeloos

tegen de met sterren en strepen

getooide mannen

die hen met panterkoude

en kaaimanwrede ogen

en op elkaar geklemde tanden

bekeken.

Ze zeiden oui of ze zeiden ja

omdat een neen gelijk was

aan een strontcorvee

of een koude nacht in het cachot.

Ja, ja, ja zeiden de anciens

en zeiden de jonge rekruten

die door drillen en exerceren,

door het aantreden en defileren,

het in rotten marcheren,

door het patrouilleren

en presenteren van geweren

geen met hersens gevulde hoofden

meer hadden.

Die hersens lagen

als uit het hoofd gewaaide

en door kazernestorm

geknakte takken

op de bodem van hun

door wind en regen

verwoeste niemandsland.

Alleen tijdens hun

met prikkeldraad

versperde nachten

droomden ze af en toe

van thuis.

Ze droomden van hun moeder,

van haar potten en pannen

en van het laatste kruisje

dat ze op hun voorhoofd gaf.

Ze droomden van de moestuin
 met erwten en bonen,
 met aardbeien en radijzen
 en van de met welig groen
 en geurig fruit beladen bomen.

Bij het nachtelijk wakker worden
 dachten ze: nog twee of drie
 of misschien vier maanden
 van geduldig wachten en verdragen
 wat sterren en strepen ons smaden.
 Dan is de oorlog gedaan.
 Dan kunnen we naar huis.

Schobbejak kijkt naar de nu op balen stro zittende soldaten. Hij laat de bellen van zijn zotskap even rinkelen.

Soldaat Leon: Nu de Fransen en de Engelsen ons zijn komen helpen, zal die onnozele oorlog niet lang meer duren.

Soldaat Fons: Voor den Duits geen vooruit meer, maar een oprollen van zijn matten. En met zijn paarden en kanonnen terug naar Keulen en Berlijn.

Soldaat Leon: Gaan ook wij dan naar Berlijn?

Soldaat Jan: Neen. (*zijn rechterhand bekijkend*) 't Is bijna herfst en thuis wachten appels en peren geurig en plukrijp op mijn hand die ze elk jaar met meer en meer gerijpte liefde plukt.

De avondklaroen wordt geblazen.

Schobbejak (tot de soldaten): Tijd om te slapen, om te dromen van thuis of van Berlijn. (*terwijl het donker wordt*) Worden we morgen wakker met een ochtendfrisse klaroen of met kanongebulder?

De eerste gesneuvelde (met een wat verbrokkelde stem): Met. Ka. Ka. Kanon. Geb. Geb. Gebul. Bul. Bul. Kakakanon. (*luid schreeuwend*) Gebulder.

Het wordt donker.

tafereel twee

Een langzaam ontwakend licht suggereert een opkomende voorjaarszon.

De soldaten Fons, Leon, Jan en Michel zitten hier en daar op een baal stro. Fons, Leon en Jan staren meestal wezenloos voor zich uit; Michel is in zijn dagboek aan het schrijven.

De soldaat Jules staat in een loopgraaf met een geweer in de aanslag. Af en toe loert hij door een kijkgat naar de overkant van het niemandsland.

In dat niemandsland doet de eerste gesneuvelde af en toe weer vergeefse pogingen om recht te kruipen.

De soldaten verwoorden hun opborrelende gedachten en herinneringen.

Soldaat Fons: In augustus leek de oorlog een romantisch avontuur.

Soldaat Leon: Ja. Ik ging met stralende ogen naar de oorlog.

Soldaat Jan: De treinen zaten vol zingende en vrolijk met de voeten stampende mannen.

Soldaat Fons: Bij elke tussenhaltte verwelkomden we nieuwe mannen en schreeuwden vaderlandse leuzen.

Soldaat Leon: Vive la Belgique et vive le Roi.

Soldaat Jan: We gaan den Duits weer over de grens jagen.

Soldaat Fons: Mijn vingers jeukten naar een geweer.

Soldaat Leon: Naar de dag dat we die indringers met kogels omver zouden blazen.

Soldaat Jan: Dat we zouden roepen: het is genoeg geweest.

Soldaat Leon: Dat we hen de genadeslag zouden toedienen.

Soldaat Fons: In de kazerne werden we gekeurd.

Soldaat Leon: Een dokter klopte op onze rug en borst.

Soldaat Jan: En kneep eens in onze balzak.

Soldaat Fons: En zei: bon pour le service.

Soldaat Leon: Bon voor le Roi en bon voor la Belgique.

Soldaat Jan: En voor een urenlange drill. Tweehonderd keer vallen en kruipen en opstaan.

Soldaat Fons: En nog eens vallen en kruipen en opstaan. Nog eens tweehonderd keer.

Soldaat Leon: Maar we leerden ook schieten. En met gevelde bajonet.

Soldaat Fons en Soldaat Leon: Stormlopen.

Soldaat Jan: En het scherpe staal in de buik van een zandzak steken.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): In de denkbeeldige buik van den Duits.

Soldaat Fons (na een poos): Na augustus kwam september.

Soldaat Leon: Oktober en november.

Soldaat Jan: Toen zaten we al in de loopgraven. Aan de IJzer.

Soldaat Fons: En we schoten naar de overkant.

Soldaat Leon: En wenden aan de bam en boem van obus en granaat.

Soldaat Jan: En we dachten.

Soldaat Fons: Zou het, zou het, zou het?

Soldaat Leon: Zou het dan toch niet waar zijn?

Soldaat Jan: Dat we met kerstdag weer thuis zullen zijn?

Soldaat Jules (na een poos): Op kerstdag gebeurde er iets raar.

Soldaat Leon: Aan de overkant van het niemandsland, bij die godverdomde Duits werd plots gezongen.

Soldaat Jan: Een wat zware stem. Een bariton.

Soldaat Fons: Bij die eerste stem kwam een tweede.

Soldaat Leon: En een derde en vierde en vijfde stem.

Soldaat Jan: Aan de overkant van het niemandsland zongen ze een kerstlied.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): Over het Jezuskind.

Soldaat Jules (naar het niemandsland wijzend): En boven die Duitse loopgraaf verscheen een bord. In de al halve duisternis niet goed te zien.

Soldaat Leon: Een bord met een voorstel. *(met verbazing)* Om de oorlog even te vergeten.

Soldaat Jan: Naast de twee handen met het bord verscheen een andere hand.

Soldaat Fons (met aarzelend wuivende hand): Een wuivende hand. En dan nog een en nog een.

Soldaat Leon (met verbazing): Wuivende handen. En plots ook een hoofd.

Soldaat Jules (opgewonden): Een hoofd met een pinhelm.

Soldaat Fons: Ons geweer trilde. Onze vingers trilden.

Soldaat Jules (opgewonden): Geweer trilt. Vinger trilt. Trekker trilt.

Soldaat Leon: Ja. *(al een beetje aangedaan)* Onze tenen en onze oren trilden. En ons hart.

Soldaat Jules: (opgewonden) Pinhelm kruipt uit loopgraaf.

Soldaat Jan: Frieden, riep het Duitse hoofd.

Soldaat Fons: En rechts van ons.

Soldaat Leon (met verbazing): Vanuit de Engelse loopgraven.

Soldaat Jan: Werd yes, yes, yes geroepen.

Soldaat Jules: Vanuit de Duitse loopgraven liepen twee, drie, vier Duitsers naar ons toe.

Soldaat Fons: En evenveel Duitsers liepen naar de Engelsen.

Soldaat Jan: En ze toonden hun ongewapende handen.

Eerste gesneuvelde (knikkend en met wijd open mond woordeloos sprekend): Ja. Ja.

Soldaat Leon (ongerust): Schietklaar waren de geweren. Maar de geweren trilden.

Soldaat Fons: Onze vingers trilden.

Een Duitse soldaat met pinhelm komt langzaam met uitnodigende handen naar soldaat Jules.

Soldaat Jules (zijn geweer krampachtig vasthoudend): Pinhelm komt.

Duitse soldaat: Nicht schiessen, Kamerad.

Soldaat Jules (na een poos): En ik schoot niet.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): Op ongewapende mensen schiet men niet.

Soldaat Jules legt zijn geweer neer, kruipt uit zijn loopgraaf en gaat de Duitse soldaat tegemoet. In het niemandsland geven ze elkaar langdurig een hand.

Soldaat Fons: Naast ons gaven de Duitsers pakjes sigaretten aan de tommy's.

Soldaat Leon (nog steeds twijfelend aan de echtheid van wat hij ziet): En de tommy's gaven. Appels. En sinaasappels. Aan de Duitsers.

Soldaat Jan: En Engelse sigaretten.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): Hier en daar was weer gezang te horen. Stille nacht, heilige nacht. In twee en dan in drie talen.

Soldaat Fons: Stille nacht, heilige nacht.

Soldaat Jules (eindelijk ontspannen en nu murmelend zingend): Alles slaapt en sluimert zacht.

Soldaat Leon (murmelend zingend): Silent night, holy night. All is calm and all is bright.

Duitse soldaat (murmelend zingend): Alles schläft und einsam wacht.

Soldaat Fons en Soldaat Leon (murmelend zingend): Sluimert zacht in heavenly peace. In heavenly peace.

Duitse soldaat (murmelend zingend): In himlischer Ruh.

Soldaat Jules (murmelend zingend): In hemelse vree.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): En plots.

Soldaat Leon: Waren er lichtkogels die de hemel kleurden.

Soldaat Jan: Die ook onze gezichten kleurden met een vreugdevol licht.

Soldaat Michel (opkijkend van zijn dagboek): Een kerstlicht van verlangen naar thuis.

Soldaat Fons: We glimlachten naar elkaar.

De Duitse soldaat doet zijn pinhelm af.

Soldaat Fons: En een Duitser deed zijn helm af.

Soldaat Jules doet zijn helm af.

Soldaat Leon: En een Belg deed zijn helm af.

De Duitse soldaat geeft zijn helm aan Soldaat Jules.

Soldaat Fons: De Duitser gaf zijn helm aan de Belg.

Soldaat Jules geeft zijn helm aan de Duitse soldaat.

Soldaat Leon: En de Belg gaf zijn helm aan de Duitser.

Soldaat Jules en de Duitse soldaat zetten vrolijk lachend de geruilde helm op hun hoofd.

Soldaat Jules (enthousiast): Ik wou dat ik een spiegel had. Dat ik mezelf kon zien: apezot en apetrots met een pinhelm op mijn kop.

Soldaat Jules en de Duitse soldaat kloppen elkaar waarderend op de schouder.

Soldaat Jan: Naast ons begonnen ook de Schotten te zingen.

Soldaat Leon: Ze rookten Duitse sigaren en begonnen te dansen.

Soldaat Jan: Hun geruite rokjes zwierden heen en weer.

Soldaat Fons: De Duitsers lachten en wij lachten.

Soldaat Leon: En we dachten: zou het waar zijn, zou het echt waar zijn?

Schobbejak (opkomend en met de bellen van zijn zotskap rinkelend): Zou het, hihihhi, zou het waar zijn dat kont en klootzak van die Schotten koud en bloot onder hun killekilte rokje hangen? Zou het? Zou het? (na een poos) Maar die vraag bleef niet lang hangen.

Soldaat Jules en de Duitse soldaat geven elkaar de geruilde helm terug. Ze gaan uit elkaar. Wuiven nog eens naar elkaar. De Duitse soldaat gaat af. Soldaat Jules gaat bij de vier andere soldaten zitten.

Schobbejak (tijdens het afscheid van de Duitse soldaat en soldaat Jules): Die vraag bleef niet lang hangen; ze stierf een eenzame dood in het gebulder van een tienvoudige stem. Van een vloekorkaan.

Majoor Kajafas komt (met officiersstok onder de arm) in paradepas op. Zijn gezicht straalt woede uit. Hij blijft op de achtergrond staan.

Schobbejak loopt intussen al stampvoetend heen en weer en blaast een kakofonie van wilde klanken uit zijn fluit. Tijdens zijn lied slaagt de eerste gesneuvelde er moeizaam in half recht te kruipen en hij herhaalt nu en dan (met een verbrokkelde stem) enkele woorden van Schobbejak. De vijf soldaten reageren alleen met lichaamstaal: een aanvankelijke verbazing evolueert heel vlug naar angst, naar gelatenheid, naar willoze onderwerping.

Soldaat Michel steekt zijn dagboek onder zijn hemd.

Schobbejak (zingt in zijn parlando-stijl – de in hoofdletter geschreven tekst wordt door majoor Kajafas met een bulderstem herhaald):

Schobbejak:
Van korporaal tot generaal,
uit al wat rook en stonk
naar strepen en naar sterren,
kwam een schuimbekkende
en kanonloop wijde
woededamp.

Imbéciles et froussards,
 trouillards et moules pourries
 poules mouillées
 et flaminboches!
 Bah.

Pouah, pouah en bah, bah, bah
 voor de labbekakken en schijtebroeken,
 voor de schijtelabbekakkabroeken
 en de flifla flaminboche onnozelaars.

De korporaal en de generaal,
 de sergeant en de adjudant,
 de luitenant en de commandant:
 ze stonden recht
 en hun woedeblik
 doorboorde de ogen
 van al wie in het niemandsland
 aan een met pinhelm getooide Kamerad
 een met kerstlicht beschenen
 glimlach had gegeven.

*Majoor Kajafas komt tot bij de soldaten. Hij siddert van woede.
 Hij spuwt zijn woedewoorden vlak bij de hoofden van de soldaten.
 Hij duwt zijn officiersstok tegen hun hoofden om de kracht van zijn woorden
 te onderstrepen. Schobbejak kijkt naar de soldaten en vervolgt dan zijn lied.*

In de millimetersnor
 van majoor Kajafas
 kropen vuurspuwende
 salamanders.
 Ze kwaakten en kwekten
 vulkanisch gloeiende
 en galgroene rochel
 over de hoofden
 van de soldaten.

De sterren en de strepen
 riepen en schreeuwden om wraak.
 De adjudant en de luitenant,
 de kapitein en de majoor
 duwden hun stok
 tegen de neerzakkende hoofden
 van de soldaten
 en bulderschreeuwden:
WELK LOON KRIJGT DE SOLDAAT
 voor dit heulen en dit konkelen
 met de vijand?
WAT IS HUN LOON, WAT IS HUN STRAF?

Schobbejak laat de bellen van zijn zotskap wat langer dan voorheen rinkelen.

Na acht of elf minuten krijgsraad
 en vlak voor het ontwaken van de zon,
 worden ze gebonden aan een staak,
 en krijgen ze
 DE DOOD MET DE KOGEL.
 Dat is hun straf,
 WANT WET IS WET.

Ja en yes en oui en ja,
 de dood met de kogel,
 gebonden aan een door bomscherf
 of granaat al gekneusde staak:
 de dood met de kogel,
 de kogeldood.
 Dat is hun straf.
 WANT WET IS WET.

Maar toen gebeurde een klein,
 een kleingroot, grootklein, kleingroot wonder.
 Misschien heeft toen een King of Kaiser,
 heeft een Roi of Président
 na een silent en holy night
 zich in de ochtendthee verslikt.

En iemand zei no of nein,
 of non en neen.

Majoor Kajafas keert langzaam achteruit stappend terug naar de achtergrond.

Was het een King of Kaiser,
 een Roi of Président
 of misschien een
 in lentegroen geklede engel
 die met wijde vleugels
 uit een onpeilbaar hoge
 hemel kwam?

Er kwam geen staak,
 er kwam geen kogel,
 er kwam geen dood,
 er kwam geen aan een staak
 gebonden kogeldood
 en ook nog geen
 mort pour la patrie,
 nog geen gewone dood.

Majoor Kajafas laat grijnzend zijn tanden zien.

Bij korporaal en generaal,
bij sergeant en adjudant,
bij luitenant en commandant
en bij majoor Kajafas
was een bevroren blik te zien,
was lang en hard geknars
van tanden te horen
en werd de holy heilige
night en nacht
in drill verzopen.

De harde mond van majoor Kajafas braakt hoongelach. Hij gaat dan in paradepas af.

Schobbejak neemt het door soldaat Jules op de loopgraaf achtergelaten geweer op en hangt het (met de kolf omhoog) aan zijn linker schouder.

Schobbejak (tot de vijf door de vloekorkaan en drill uitgeputte soldaten): Kom, mannekes, kom.

Terwijl Schobbejak en de vijf soldaten vermoeid afgaan, zakt de half recht gekropen gesneuvelde in elkaar. Zijn stem bibbert onverstaaanbare woorden. Hij weent. Hij lijdt.

tafereel drie

In Nergensland liggen nu twee in witte doodsgewaden gehulde gesneuvelden. Hun gedaanten sidderen af en toe, maar doen tijdens de commentaar en het lied van Schobbejak nog geen pogingen om recht te kruipen.

Schobbejak komt een beetje mankend op, zoekt een plaats om zich ergens op de voorgrond neer te zetten, maar vindt er geen. Mankend heen en weer stappend, blaast hij een paar weemoedige tonen uit zijn fluit.

Schobbejak: Ik ben vandaag meer Mankepoot dan Schobbejak. Geen kogel van den Duits gekregen, maar drie stampen van een gendarme. Dacht dat ik een espion des boches was en geen clown van een fronttheater. Drie stampen, drie jaar oorlog. Nee, ik overdrijf. Het derde jaar is pas begonnen. De eerste bloemen van het jaar Zestien steken al hun kop boven de hier en daar bloeddronken aarde. (na nog een paar weemoedige tonen uit zijn fluit) De wonderlijk stilheilige kerstnacht van het jaar Veertien is al lang voorbij. Maar niet vergeten. In het jaar Vijftien. (aarzelend) In het jaar Vijftien. (tijdens een lange pauze kijkt hij of er ergens aan een horizon te gebruiken woorden opduiken) Ik zou kunnen zeggen: er was een begin van lente, we keken naar het nieuwe groen van gras, we luisterden naar het tsjil, tsjil, tsjilpietsjil van een mus en. En. En er was gruwel. Goddeloos grote gruwel. Er was. (met een geluidloze mond) Gas. Gas. Gas. (hij herhaalt nu stil hoorbaar) Gas. Gas. Gas. Geelgroene dood. Maar daar mag niet over gepraat worden. Het bliksemt in de ogen van al wie strepen en sterren heeft en de bliksem schreeuwt: daar wordt niet over gepraat. (na een lange pauze) Er was dus lente en het werd zomer en herfst en het geloof in de oorlog werd beetje bij beetje verbrokken en vervangen door een gevoel van bedrog. En in december Vijftien was er geen wonderstille nacht. Wel een stil en heel stil denken aan de eerste dode in het bataljon. Aan Leon. En ook denken aan de zes gekwetsten. Aan de in veldhospitaal afgezaagde armen en benen. En met gebogen hoofd hebben we toen ook geluisterd naar de aalmoezenier die nog eens vertelde over de os en de ezel en over Jozef en Maria, zich buigend over het pas geboren Jezuskind. (speelt nu heel zacht een aan Stille nacht, heilige nacht herinnerende melodie op zijn fluit) Op nieuwjaarsdag kregen we een extra scheut cognac. Juist genoeg om te dromen dat we in het jaar Zestien naar huis zouden gaan. En om te mompelen dat zestien of twintig of vierentwintig maanden miserie meer dan genoeg was.

Op de achtergrond komt de korporaal-dichter (met papier en potlood in de hand) op. Hij zet zich aan een daar staande tafel en wacht op inspiratie. Af en toe schrijft hij enkele woorden.

Schobbejak (nadat hij even naar de dichter heeft gekeken - in zijn parlando-stijl):

Wie daar zit
noemt zich dichter
en is korporaal.
Is ook schoenpoetser
en gatlikker van de adjudant.
Is altijd op zoek naar woorden,
want zoet moet rijmen op gloed
en bruid op fluit.

Het front is soms blond
 en de regen giet zijn zacht verdriet
 door een vergiet
 over de bomen die dromen
 van zon en bibberen voor bom.
 Zijn tuinen rijmen altijd op duinen
 of op schallende bazuinen.
 Af en toe verzint hij woorden:
 na een bezoek aan het louche café
 van Zwarte Lisa,
 van de alom bekende
 en voor het oerwouddonker
 van haar naar peper en zonnebloem
 ruikende venusheuvel
 beroemde en beruchte Zwarte Lisa,
 verving hij Poperinge door
 Poeperinge.

De korporaal-dichter (in extase): Poeperinge.

Heel even vergat hij zijn eed van trouw
 aan zijn in Gent achtergebleven vrouw.
 Eén keer las hij die tekst voor
 en genoot van de soldatenlach,
 van de hahaha, poeperdepoep soldatenlach.
 Maar dan verscheurde hij het blad papier
 waarop dat Poeperinge geboren was.
 En hij zocht naar nieuwe woorden.

De korporaal-dichter:
 O luitenant, o luitenant,
 Voor heldenmoed bekend
 Van Ieper tot het Noordzeestrand.

*De korporaal-dichter steekt zijn potlood tussen de lippen,
 kijkt omhoog en verwacht dat er nieuwe woorden uit de hemel zullen vallen.*

*Ook Schobbejak wacht even op het misschien neervallen
 van woorden bij de korporaal-dichter.*

Voor luitenant en generaal
 schreef hij twee lofzangen
 en kreeg er een klopje
 op de schouder voor.
 En een beetje later:
 twee strepen op de mouw.
 En voor ons allemaal,
 voor ons alle, alle, allemaal,
 werd hij een saibrave korporaal.

*Na een lange toon uit zijn fluit te hebben geblazen,
stapt Schobbejak opgewonden heen en weer.*

Als ik dichter was,
had ik vanaf dag één
naar de grammatica van het werkwoord
koeioneren gezocht.
Als ik dichter was
en in de lente van het jaar zestien
nog altijd op een teken
uit de hemel zat te wachten,
dan schreef ik nu
met in modder en bloed
en in geelgroen gruwelgas
gedoopte pen een vers
dat stinken zou naar angst,
naar zweet, naar door gas
verscheurde kelen,
naar half bevroren tenen
en naar door schrapnel verscheurde benen.
En naar jammergeklaag
en modderdood in niemandsland.

De korporaal-dichter: Ik heb nog geen vers geschreven over de eerste held van het bataljon. Nog geen vers over de Leon van ons bataljon. Over de Vlaamse grond die zijn heldenbloed dronk. (hij noteert enkele woorden, gaat dan inwendig declamerend en met een vinger naar de hemel wijzend af)

In een andere hoek van de achtergrond komen soldaat Michel en de aalmoezenier op. Aan de rand van Nergensland blijft soldaat Michel even staan. Hij kijkt naar het gewriemel van de twee gesneuvelden. Hij ziet ze niet, maar voelt iets van hun aanwezigheid.

De aalmoezenier: Is er iets?

Soldaat Michel: Neen. Tenzij een beetje verbeelding over dood en leven in onze Vlaamse velden. Leven dat dood wordt en dood die tast en roept naar leven.

De aalmoezenier: Ik begrijp dat de dood en de zware wonden van enkele makkers nog steeds een diepe indruk op je maken.

Soldaat Michel: Ze hebben gaten in mijn ziel gebrand.

Schobbejak (nadat hij even naar de soldaat Michel en de aalmoezenier heeft gekeken en dan een vinger op zijn lippen leggend): Stil zijn nu. We kruipen even in onze schulp, want die twee mogen we niet storen. (terwijl hij stilletjes wegsliuift) Misschien is onze soldaat Michel ook een dichter. Hij schrijft en schrijft en schrijft vanaf de eerste augustusdag van het jaar Veertien al twee of drie dagboeken vol. Maar alleen hij leest en herleest wat aan zijn papier is toevertrouwd. De aalmoezenier zou dolgraag weten wat er in die dagboeken staat, maar zelfs hij krijgt die boeken niet te zien.

Soldaat Michel (dadelijk na het afgaan van Schobbejak): Leon was de eerste dode die ik zag. Hij leek te slapen. Met op zijn lippen de schaduw van een lach. Een wat wrange lach en ook een heel kleine lach. Een bescheiden glimlach. En nog iets anders lag op zijn gezicht, iets dat de kleur van maanlicht had, iets dat even ver en even onbereikbaar en ook even geheimzinnig was als een tussen wolken schuivende maan tijdens een nacht in de loopgraaf. *(na een poos)* En dan de gedachte: straks slaapt hij in een bed van natte aarde, met een beetje lentezon en straks wat zomerwarmte als bovenlaken. En later alleen wat kille aarde als beschutting tegen de koude winden van herfst en winter. En dan kwamen van heel diep, vanuit lever of nieren, enkele knetterend naar voor springende vragen: wat is dood zijn? Weet Leon nu meer dan ik weet? En wat weet hij?

De aalmoezenier: Leon heeft uit het geloof de kracht geput om zelfs de dood vrank en vrij in de ogen te kijken. Zingende engelen hebben hem naar de poorten van het paradijs geleid. Zoals Christus is verzezen, zo zal ook Leon verrijzen.

Soldaat Michel: Toen ik naar zijn dode lichaam keek, dacht ik niet aan een paradijs of aan een verrijzenis. Ik dacht aan een haan.

De aalmoezenier (verwonderd): Een haan?

Soldaat Michel: Een haan. Die ik een paar dagen eerder had horen kraaien. Heel vroeg in de morgen, na een lange en bibberkoude nacht in de loopgraaf, na urenlang wakend staren naar de overkant van het niemandsland. Ik weet niet waar die haan kraaiend aan het rondlopen was. Wellicht liep hij op het puin van een verlaten en vernielde hoeve en keek hij naar het eerste licht van de nieuwe dag. In zijn gekraai lag een ongelooflijk grote levenslust en in mijn verbeelding zag ik hem genieten van uit bedauwd gras opstijgende geuren en geboeid luisteren naar het lokkend gekakel van een paar ook aan de dood ontsnapte kippen. En ik dacht: misschien heb ik het laatste kraaien van die haan gehoord. Misschien zet een daar ergens in de buurt wonende waardin van een café nu al een stoofpot op haar keukentafel, waarin de haan een paar uur later zacht sudderend zal wachten op zijn einddoel: de vette mond van een kapitein of een majoor.

De aalmoezenier: Eigenaardige gedachten.

Soldaat Michel: Met als conclusie: door diezelfde kapitein of majoor worden ook wij straks geslacht. Vermorzeld tussen de tanden van de oorlog.

De aalmoezenier (hoofdschuddend): Michel, Michel. Jongen toch. Ik begrijp dat je gedachten af en toe beheerst worden door twijfel en wanhoop over deze oorlog. Je moet daar niet te veel over nadenken. God heeft zijn redenen om te laten gebeuren wat er nu gebeurt.

Soldaat Michel (verwonderd opkijkend): Om te laten gebeuren wat er nu gebeurt? Dat is een heel nare gedachte.

De aalmoezenier: Te veel denken is niet goed, Michel. Aan het front is bidden beter dan denken. Herinner wat de Heer Jezus heeft gezegd: al wat ge in Mijn naam aan de Vader vraagt, zal u gegeven worden.

Soldaat Michel: Leon heeft gebeden. Hij heeft geen graf gevraagd.

De aalmoezenier: Hij is dapper geweest. Hij zal als een held blijvend herdacht en gehuldigd worden.

Soldaat Michel: Loze woorden. Holle woorden.

De aalmoezenier: Michel!

Soldaat Michel: In augustus veertien geloofde hij in de oorlog. Hij was een van de jongens die na de avondklaroen en vlak voor het in bed kruipen zei: we gaan ze allemaal doodschieten en ze een na een zien vallen zal miljaarde, miljaarde nondedju deugd doen. Daarom ook heeft hij elke vernedering zwijgzaam en gelaten aanvaard. De systematische aftakeling van lichaam en geest deed ook hem pijn, maar hij heeft er zich niet tegen verzet. Zoals zoveel anderen is hij een automaat geworden, is hij een onverschillig lichaam geworden, een lichaam waarin voor tederheid geen plaats meer was. Ook ik ben toen een onderdanig bange hond geworden.

De aalmoezenier: Michel, je overdrijft.

Soldaat Michel: Maar binnen in mij voelde ik het branden van een verzet. Van een verzet dat al in augustus Veertien is ontstaan. Tijdens de drill. En een beetje toevallig is dat vuur van verzet dan aangewakkerd. In Gent. Na vier dagen kazerne, mochten we eindelijk een paar uur naar buiten. Een verademing. Een bruin biertje in een café. En in een hoek van dat café lag een stapel oude kranten. Het Volk lag er, en de Vooruit.

De aalmoezenier: Slechte gazet, Michel.

Soldaat Michel: Er lagen ook een paar maandbladen. En daarin heb ik Rosa ontdekt.

De aalmoezenier: Welke Roza?

Soldaat Michel: Rosa Luxemburg.

De aalmoezenier: Ik ken geen Roza uit Luxemburg.

Soldaat Michel: Rosa Luxemburg. Woont in Duitsland. Zal wel slechte gazetten lezen. Maar sedert die avond in Gent gaat er bijna geen dag voorbij zonder dat ik aan haar denk. Want wat heeft ze gezegd, vlak voor de oorlog?

De aalmoezenier: Niet veel goeds, denk ik.

Soldaat Michel: Ze heeft de Duitse arbeiders gevraagd niet op hun buitenlandse broeders te schieten. Nein, das tun wir nicht, heeft ze geroepen.

Een krachtige vrouwenstem roept: NEIN, DAS TUN WIR NICHT !

Soldaat Michel: Neen, dat doen wij niet. Dat zei die Rosa. Dat vroeg ze.

De aalmoezenier: Opruiende taal, Michel. In augustus Veertien hebben de Duitsers andere taal gesproken. Hun wapens hebben gesproken. Ze hebben vrouwen en kinderen vermoord. Ze hebben huizen geplunderd en in brand gestoken.

Soldaat Michel: Op bevel en onder bedreiging van wie?

De aalmoezenier: Van hun keizer.

Soldaat Michel: Van hun sergeanten en adjudanten. Van hun Kajafassen.

De aalmoezenier: Ah. Majoor Kajafas. Hij is een militair in merg en been. Onmisbaar in een oorlog. Ik weet dat het moeilijk is, maar we moeten doen wat ons door de legerleiding en door de koning is opgedragen. Wat de officieren van de koning bevelen, is hen door God ingefluisterd.

Soldaat Michel: De korte kerstvrede van het jaar Veertien heeft de boodschap van Rosa Luxemburg in mij versterkt. Ik ben te laf geweest om er met een van de makkers over te spreken. Maar tijdens en vlak na die ontmoeting in het niemandsland ben ik niet de enige geweest die aan de thuis bij de potkachel zittende familie dacht en ook aan de familie en de thuis van die Duitse soldaten. Ze hebben ook een moeder en ze zijn ook kind geweest, zei Leon een dag later.

De aalmoezenier: Toch heeft hij elke volgende dag zijn plicht gedaan.

Soldaat Michel: En reageerde hij voor de zoveelste keer niet toen een sergeant of adjudant brulde dat de zuiverheid van een geweer belangrijker is dan de herinnering aan thuis en aan de daar in onrust wachtende familie. Is een geweer belangrijker dan een mens?

De aalmoezenier: Voor de legerleiding is de oorlog een heilige zaak. Daarom is discipline en gehoorzaamheid een plicht. Een door God aanvaarde plicht.

Soldaat Michel: Ik heb het moeilijk met een God die deze smeerlapperij toelaat.

De aalmoezenier (nadat hij een kruisteken heeft geslagen): Je denkt te veel na, Michel. Bidden is hier belangrijker dan denken.

Soldaat Michel: Niet alleen tijdens pesterijen van officieren en onderofficieren, maar ook tijdens het verblijf in de loopgraven, onder het geloei van overvliegende granaten of van openbarstende schrapnels is bidden soms een vloeken geworden. Er zijn dan momenten geweest dat ik hoorndol werd, dat mijn handen zochten naar iets om te wurgen, naar iets om vast te grijpen en te verpletteren. En op zo'n moment heb ik wel eens naar de hemel gekeken.

De aalmoezenier: Naar God.

Soldaat Michel: Reeds als kind keek ik veel omhoog. En dacht, hoopte, dacht en hoopte dat er wel eens een moment zou komen dat ik daar een dieperimpelde en vriendelijk kijkende God met lange witte baard zou zien, een God die roomsoezen of gouden munten in de moestuin zou laten regenen. En ja, ook vanuit de loopgraven heb ik wel eens naar een hoog boven mij zwevende God gezocht. Meestal keek ik niet hoger dan een overvliegende vogel, of naar de volle of halfvolle maan met de hoop en de wens dat moeder thuis achter het venster van haar slaapkamer naar diezelfde volle of halfvolle maan keek en dat die maan een weg tussen haar en mijn blik werd, dat we via die maan elkaar konden aanraken, elkaar konden strelen.

De aalmoezenier: Als kind heb ik ook naar de hemel gekeken en van uit de hemel de stem van God de Vader gehoord. En zijn roep om Hem te dienen.

Soldaat Michel: Vanuit de loopgraaf heb ik een heel andere God gezien. Zijn aangezicht zat verborgen achter een oerwoudbrede baard, en tussen dat vele witte haar was eerst een heel smalle maar dan breder en breder wordende mond te zien, een mond zonder tong en tanden, een nevelgrouwe en geluidloze leegte. En ik dacht: die God is een Niets geworden.

De aalmoezenier: Michel, Michel. (*nadat hij een kruisteken heeft geslagen*) Jongen toch. Naast het onzevader, moet je ook eens een weesgegroetje bidden. Elke dag, nee, meer dan eens per dag een weesgegroetje. De heilige maagd Maria is de moeder van ons allemaal. Vertrouw er op dat ze over ons waakt, dat ze weet waarom we hier zijn.

Soldaat Michel: Weet ze ook waarom ik morgen of overmorgen misschien een stinkend lijk in de modder van het niemandsland word?

De aalmoezenier: Michel, er is een andere toekomst voor je weggelegd. Daarin moet je geloven en daarvoor moet je bidden. En tracht niet alles te begrijpen. God zit vol ondoordringelijke mysteries.

Soldaat Michel: Wil hij met moorden de wereld verbeteren?

De aalmoezenier: Wij zijn geen moordenaars, Michel. Ons doden is een gerechtvaardigde wraak. Wie aan de andere kant van het niemandsland ons met een geweer in de handen staat te belooeren, is een indringer. Niemand van ons heeft hem gevraagd hier te komen. En wat heeft hij tijdens de inval gedaan, tijdens die gruwelijke eerste dagen van de oorlog, tijdens de verwoesting van Leuven? Blijf daaraan denken, Michel.

Soldaat Michel: Zoals bij ons, zullen er aan de overkant ook simpele soldaten zitten, die even hard bidden en vloeken of vloekbidden als wij. Die ook niet hebben gevraagd om hier te komen en om dood en vernieling te zaaien. Die ook te bang en te laf zijn om de ogen op te slaan tijdens vernederingen en gruwelijke bevelen. Die net als wij kinderlijk gehoorzaam naar de pijpen van door koning of Kaiser gezalfde Kajafassen dansen. Die zoals wij hier ons bakkes houden, hun Maul niet opendoen. Die zoals wij inwendig vloeken, maar uiterlijk lafhartig zwijgen en blijven zwijgen.

De aalmoezenier: God weet dat dit zwijgen goed is. Hij zal dat geduld belonen.

Soldaat Michel: Ik beloon mezelf. Ik zwijg en ben een lafaard en misschien ook al de moordenaar van een of andere Duitse sukkel. Waarom ben ik dat? Omdat ik mijn thuis wil terugzien. Omdat ik met pa en ma en met mijn kleine zus aan tafel wil zitten en genieten van vers gebakken brood en appelmoes, omdat ik samen met pa in de moestuin wil wandelen en met blijde ogen kijken naar wat daar groeit en bloeit. Daarom zwijg ik en doe ik hier wat ik liever niet zou doen. Dat zwijgen is een onderdeel van mijn overlevingsstrategie. Mijn dulden en lijden is het graven van een tunnel om uit deze waanzin te ontsnappen. Elke dag doen alsof ik dat soldatenleven normaal vind. Omdat ik ze niet het plezier gun mij in een tuchtcompagnie te laten kapot maken. Of om mij naar een executiepaal te zien strompelen.

De aalmoezenier: Michel. Michel. God luistert en ooit zal Hij je een antwoord geven.

Ergens dichtbij ontploft een zware granaat.

Schobbejak komt mankend en met de twee handen tegen zijn oren op. Hij wankelt en valt naast de twee gesneuvelden in het niemandsland. De twee gesneuvelden komen met een schok recht. Ze staren met wijd open mond naar Schobbejak en gillen.

Soldaat Michel: Komen er alleen granaten uit de mond van God? Als ik sterf en voor hem sta, zal ik hem naar het waarom van zijn wreedheden vragen.

De aalmoezenier schudt zijn hoofd en slaat zijn armen rond de hals van soldaat Michel. Hij weent.

De aalmoezenier: Michel toch. Michel. Michel. Laat ons bidden.

Schobbejak klautert recht en kruipt af.

Eerste gesneuvelde: Hij leeft.

Tweede gesneuvelde: Hij was bijna dood. Maar hij leeft.

Het wordt donker.

tafereel vier

Schobbejak komt zachtjes fluit spelend en in zichzelf verzonken op en botst op vier van uit een andere richting komende soldaten. De soldaten lopen twee aan twee, met de handen op elkaars schouders.

De twee gesneuvelden bewegen slechts af en toe.

Soldaat Gaston: Hei, hei. Een fluitespook.

Soldaat Oscar: Een zonder sterren of strepen.

Soldaat Firmin: Goeienavond, goeienavond.

Soldaat Henri: Kom je met ons mee?

Soldaat Firmin: We zaten tien dagen in de tranchee.

Soldaat Oscar: Tien dagen oud brood en reuzelvet.

Soldaat Gaston: En vier bouletten van apenvlees.

Soldaat Henri: En zwart water met twee gram koffie.

Soldaat Gaston: Watersoep met acht bonen.

Soldaat Oscar: En een centimeter spek.

Soldaat Henri: En is het ja of is het nee? Kom je mee?

Schobbejak: Waar naartoe op dit bijna late uur?

Soldaat Firmin: Weet iemand waar naartoe?

Soldaat Gaston: Niet naar het café van ouwe Jeanne.

Soldaat Oscar: Die schenkt alleen maar paardenpis.

Soldaat Henri: Haar dochters beloven veel.

Soldaat Firmin: Maar geven niks.

Schobbejak: En dat is veel te weinig na het veel te veel van de tranchee.

Soldaat Firmin: Ik wil eindelijk een beetje meer dan handjetrek.

Soldaat Henri: In mijn droombestaan bestorm ik tachtig kilo zware bergen.

Soldaat Oscar: Ik lik een pimpampoense Madeleine-madelief.

Soldaat Gaston: Ik streef een pimpelmees met knuffelkont.

Schobbejak: Toch niet met een lege maag?

Soldaat Gaston (met een oor tegen de buik van Schobbejak): Ik hoor een maag die even hard grolt als die van mij.

Soldaat Firmin: Mama Boezinge, die bakt nog frieten.

Soldaat Oscar: Ze maakt ook Elverdingse ratatouille.

Soldaat Henri: En urenlang in patersbier gestoofd konijn.

Soldaat Gaston: Dat kost te veel. Liever wat minder.

Soldaat Oscar: Toch geen brood!

Soldaat Gaston: Ze heeft ook ovenwarm tarwebrood met paterskaas.

Soldaat Oscar: En met wijwater gezegend patersbier.

Soldaat Henri: Dan blijft er net genoeg pingping over. Voor wat zou dat kunnen zijn?

Soldaat Oscar: Voor tien of twaalf minuten achterkamer.

Schobbejak: Ach ja, de achterkamer. Na tien dagen tranchee.

Soldaat Firmin: Met zesduizend overvliegende of vlakbij krak boem ontploffende granaten.

Soldaat Oscar: Met een roodgloeiende scherf in het oor en in de ontploffende kop van wie naast me stond.

Soldaat Gaston: Ik stond een meter verder. Vloekdenkend: waar is die sergeant Bullebak? Waar is adjudant Waterrat? Waar is luitenant Spillepoot? En waar is majoor Kajafas?

Soldaat Henri: Je vloekte en je mompeldacht: als ik ze zie, dan steek ik mijn bajonet.

Soldaat Firmin: Zes of zeven of misschien wel acht keer in hun pens.

Soldaat Henri: Ja. In hun ster- en streepverdomde pens.

Schobbejak: Dan wachten je elf kogels en in naam van de koning, misschien ook nog een genadeschot, vlak naast je oor. Een achterkamer is beter. Ha. Kijk. Kijk.

Op de achtergrond verschijnt Suzanne. Lange, zwarte mantel met pelskraagje. Een rood hoedje. Twee koortsig-warme ogen en een af en toe uitnodigende half open mond. Blond haar onder de rand van het hoedje. De handen losjes in de mantelzakken.

De twee gesneuvelden doen pogingen om zich een beetje op te richten.

Suzanne: Hallo, hallee. Welk schatje komt met me mee?

De soldaten bekijken Suzanne van kop tot teen, maar twijfelen tussen ja en nee.

Schobbejak: Wie wordt nummer Een? (hij kijkt naar de soldaten) Niemand steekt zijn vinger op. Lootje trekken?

Schobbejak neemt vier blaadjes papier en schrijft er nummers op. Hij plooit de blaadjes dicht en legt ze in zijn zotskap. Hij schudt de lootjes op en neer. De soldaten nemen elk een lootje. Het duurt ongewoon lang vooraleer ze hun lootjes hebben opgevouwen. Intussen drentelt Suzanne van soldaat naar soldaat. Ze pinkt en maakt wenkende bewegingen met haar hoofd. De soldaten bekijken het nummer op hun lootjes.

Soldaat Henri: Ik doe niet mee. Ik heb vandaag genoeg aan friet en misschien een brok konijn. Ik ben aan het sparen.

Soldaat Oscar: Aan het sparen? Voor wie en voor wat? Een begrafenis krijg je cadeau.

Soldaat Gaston: Van de koning. Cadeau royal.

Een van de gesneuvelden richt zich half op en slaakt een zucht.

Suzanne trekt de zotskap uit de handen van Schobbejak.

Suzanne (terwijl ze de zotskap op het hoofd van Schobbejak zet): Leuke rinkelmut. Staat je goed.

Soldaat Henri: En toch spaar ik. Voor een die beter is dan die Suzanne.

Soldaat Oscar: Wat is er mis met die Suzanne?

Soldaat Henri: Te dunne beentjes. Al wat onder die mantel steekt, zal wel even mager zijn. Ik hou van dikke konten.

Soldaat Gaston: Ze heeft mooie ogen.

Soldaat Oscar: En mooi haar. Die krulletjes.

Suzanne (tot de soldaten): Mannekes! Komt er nog wat van?

Schobbejak (de wangen van Suzanne strelend): Geduld, Roodhoedje.

Suzanne (aan de mouw van Schobbejak trekkend): Een rinkelmut heb ik nog niet op bezoek gehad. Ik wou dat jij mijn nummer Een was.

De twee gesneuvelden hijgen.

Schobbejak: Eerst een konijnenbil gaan eten. *(tot de soldaten)* En niemand zegt iets. Wie heeft nummer Een?

Soldaat Henri: Ik heb nummer Een.

Suzanne: Bravo. Kom maar mee.

Soldaat Henri: Nee. Ik geef mijn Een aan Firmin.

Soldaat Firmin: Aan mij? *(kijkt naar zijn lootje)* Ik heb een Drie.

Soldaat Henri: Mijn nummer Een is voor de jongste. *(tot Schobbejak)* Hij heeft nog veel te leren.

Schobbejak (tot soldaat Firmin): Heb je genoeg pingping?

Soldaat Firmin: Ik heb er drie frank voor gespaard.

Soldaat Gaston: Twee is genoeg voor zo'n straathoekgeval.

Suzanne (terwijl ze soldaat Firmin aan de mouw trekt): Kom mee, schatje, kom mee.

Suzanne duwt soldaat Firmin speels voor zich uit. Soldaat Firmin kijkt heel even om naar zijn makkers. Dan gaan Suzanne en soldaat Firmin af.

Soldaat Henri (Firmin nakijkend): Van niemandsland naar iedereenland. De melkmeid van boer Coopman was mijn eerste keer. Ik was er toereleere van. Kom. We gaan naar mama Boezinge.

Soldaat Gaston: Die heeft een droge pruim.

Soldaat Henri: Maar een paternat konijn. En meer heb ik vandaag niet nodig.

Soldaat Oscar: En Firmin?

Soldaat Henri: Die zien we straks wel. Hij weet waar we naartoe gaan.

Schobbejak: Ook voor hem bestellen we konijn. Ik trakteer. Maar wie heeft nummer Twee?

Soldaat Oscar: Ik heb Twee. Maar ik spaar ook.

Soldaat Gaston: Hij spaart ook! Is er een achterbaks complot?

Schobbejak (tot Gaston): Jouw nummer Vier wordt nummer Twee.

Soldaat Gaston: Meer dan twee frank krijgt ze niet.

Soldaat Henri: In bachten de kupe is twee frank genoeg.

Schobbejak: Ja. Daar zal ze het straks wel voor doen.

Soldaat Gaston (gelaten): Ja.

Het wordt langzaam donker.

Schobbejak: Naar mama Boezinge.

Soldaat Oscar: Mama Keunebille.

Schobbejak en de soldaten Henri, Gaston en Oscar nemen elkaar bij de schouder. Ze zijn op weg naar mama Boezinge.

De twee gesneuvelden vallen neer. Ze kronkelen nog wat heen en weer. Samen met Schobbejak en de soldaten worden ze door de duisternis opgeslokt.

tafereel vijf

De zes er wat lusteloos uitzierende soldaten Fons, Jules, Gaston, Oscar, Firmin en Henri zitten met licht gebogen hoofden aan beide kanten van een tafel. Aan het hoofd van de tafel staat de aalmoezenier met de handen op de heupen te wachten tot de soldaten hem bekijken en bereid zijn om met belangstelling naar hem te luisteren. Maar de soldaten bewegen niet.

De aalmoezenier kijkt de soldaten met een verontruste en een paar keer ook met een kwade blik. Tijdens zijn af en toe tot donderpreek uitgroeiende toespraak blijven de soldaten naar de tafel of naar een tegenover hen zittende makker kijken. En niet, of slechts af en toe terloops, naar de aalmoezenier.

De ergens op de voorgrond zittende Schobbejak vertolkt de gedachten en gevoelens van de liever zwijgende soldaten. De aalmoezenier en de soldaten horen hem niet.

De aalmoezenier: Er wordt gezegd dat vuile klap en vuile manieren bij de oorlog horen en het is een troostvolle gedachte dat na een berouwvolle biecht en boete veel kan vergeven worden. Andere misstappen zijn veel erger. En veel gevaarlijker.

Ik heb links en rechts gehoord dat sommige soldaten al een paar maanden aan het sparen zijn om volgende week met de verlofgangerstrein naar Parijs te gaan.

Schobbejak: Meer dan zes frank, derde klas wagon. Beestenwagon. En toch gaan we mee.

De aalmoezenier (wat luider): En ik heb ook gehoord wat ze van plan zijn daar te doen. Dat ze daar zullen verzaken aan hun christelijke plichten. Dat ze er zullen luisteren naar de lokroep van een verdorven wereld. Dat ze hun kuisheid te grabbel zullen gooien en zullen vergeeten dat kuisheid niet alleen een plicht is tegenover God en tegenover de Moeder van God, maar ook tegenover de eigen moeder, tegenover de moeder die wacht op de terugkeer van een godvruchtig en kuis gebleven zoon.

Schobbejak: En toch zullen we gaan.

De aalmoezenier: Toegeven aan de drang om in Parijs naar de slechte vrouwen te gaan is ook een verraad. Het is een vuistslag in het gezicht van het vaderland en in het gezicht van de makkers die voor het vaderland zijn gevallen.

Schobbejak: En wat als ik volgende week een kogel in mijn kop krijg?

De aalmoezenier: Naar Parijs gaan is veel meer dan een beetje kattenkwaad; het is een gruweldaad. Want de hoeren van Parijs, dat zijn geen vrouwen. Dat zijn sletten, dat zijn verachtelijke en door de duivel naar het kwaad gezogen schepsels. Vuil en smerig gespuis en onder hun rokken rot als de pest. Duizend keer erger zijn ze dan wat sommigen onder u al gezien hebben in Poperinge en in de wufte koten tussen Poperinge en Veurne.

Schobbejak: Voor ik sterf, wil ik eens echt op een helemaal bloot wijf kruipen. Op een Pariisienne. Ook al kosten ze meer dan dubbel zoveel als de cafétrienenen van Poperinge.

De aalmoezenier (met aandrang en met beschuldigende wijsvinger naar een paar soldaten wijzend): Ga niet naar Parijs. Onteer jezelf niet in deze stad vol zonde. Eén blik op de daar rondlopende slechte vrouwen volstaat om je ogen voor altijd te besmetten. Je wordt er gelokt met een wuft parfum, met schunnige Franse woordjes en door zoet lonkende, maar valse ogen. En niet alleen hun ogen zijn vals. Alles, alles aan deze hoeren is vals. Ze geven en vragen geen genegenheid en liefde, ze zijn alleen geïnteresseerd in geld.

Schobbejak: Een Parisienne. Hoer of geen hoer, als 't maar een wijf is. Met een warm Frans gat en dikke lebbertieten.

De aalmoezenier: Denk vooral aan de toekomst. Aan de goedgehartige jonge vrouw waarmee je later zal trouwen. Deze vrouw, deze zuivere Vlaamse maagd, verlangt een zuiver gebleven man, verlangt dat je haar met een ongeschonden en kloeke mannelijkheid zal benaderen en dat je de fiere vader wordt van gezonde kinderen.

Schobbejak: Ja. Ja. Ja. Zeg nu maar wat je te zeggen hebt.

De aalmoezenier: Parijs is ook de stad van de venerische ziekten. Van de syfilis, van de gonorrhoe, van de afschuwwekkende druiper.

Schobbejak: Siefsief. Syfilis. Dat is veertig of vijftig dagen verlof. In een hospitaal. Verpleegsters met zacht strelende handen. En geen loopgraven. Geen zjief, zjief, zjief rond je oren vliegende kogels.

De aalmoezenier: En denk maar niet dat die venerische smerigheid een lacheding is. Dat zes of zeven af acht of negen keer wassen zal helpen. Of dat een behandeling in het hospitaal de besmetting helemaal kan uitroeien.

Schobbejak: Salvarsan helpt. Dokters weten meer dan aalmoezeniers.

De aalmoezenier: Van die behandeling loop je dag en nacht krom van de krampen en je krijgt er een gevaarlijke geelzucht van. De zweren verdwijnen maar vroeg of laat komen ze terug. Wie besmet is, die blijft besmet en zijn leven wordt een helletocht vol leed en pijn. Vol zelfverwijt. De etterstank van de hoeren dringt tot diep onder de huid en blijft daar jaren en jaren hangen. En af en toe wordt die stank wakker, wordt hij nog eens en nog eens een rood en geel gloeiende zweer. En je bent niet de enige die lijdt. Ook je vrouw zal er ziek van worden. Niet alleen omdat ze iets van jouw besmetting heeft ingeademd, maar ook omdat ze door jouw schuld geen kinderen kan krijgen of omdat je haar alleen achterlijke of mismaakte kinderen hebt geschonken. (*luider*) Zal je op dat moment nog in de ogen van je moeder durven kijken? Of samen met de onschuldig gebleven zuster aan één tafel durven zitten? Je zal een sukkel en een krakepit zijn. Niet één dag, of één week, of één maand, maar jaren en jaren en jarenlang. Een leven lang. Tot op je sterfbed.

Schobbejak: Sterfbed. Volgende week liggen we misschien op een modderbed. Of heeft een schrapnel ons in honderd of duizend stukken gekapt.

De aalmoezenier: Blijf een goede Vlaamse jongen. Gebruik geen vuile taal en blijf trouw aan de katholieke deugden. Ik weet dat het soms moeilijk is om slechte gedachten in toom te houden, maar vertrouw op de kracht van het gebed. Leg elke morgen bij het ontwaken en elke

avond voor het inslapen je lippen op de rond je hals hangende en door onze bisschop gewijde schapuliermedaille. Leg je lippen op het zachte en menslievende gelaat van de maagd Maria, van de altijd troost brengende Moeder van Jezus. (*zijn handen vouwend*) Laat ons bidden. Een onzevader en een weesgegroet.

Terwijl het langzaam donker wordt, hoort men het mompelend bidden van de aalmoezenier en de zes soldaten.

Schobbejak zit met het hoofd tussen de handen na te denken.

Ergens steekt een wind op.

De wind komt loeiend dichterbij.

Schobbejak voelt dat er iets onvatbaars aan het gebeuren is. Hij sluit de ogen om beter te horen wat dichterbij komt, maar ook omdat een doezelig verlangen naar slaap over zijn rug wandelt.

De aalmoezenier en de zes soldaten verdwijnen in de duisternis.

Nergensland ontwaakt heel langzaam, in een nooit helemaal helder wordend licht.

Een derde in wit doodsgewaad gehulde gesneuvelde komt waggelend en soms bijna struikelend op. De aanvankelijk onregelmatige A-klanken die hij tijdens het opkomen uitstoot, worden een ritmische zang met brokstukken uit een grotendeels vervlogen moedertaal. Hij onderlijnt zijn klanken met een ritmisch meebewegen van hoofd en/of van beide handen onder zijn witte gewaad.

De twee reeds in Nergensland liggende gesneuvelden komen met een schok recht, kijken met grote holle ogen voor zich uit en herinneren zich hoe ook zij naar de terugkeer van taal hebben verlangd. Ze doen een paar keer een poging om de rechtstaande gestalte van de derde gesneuvelde naar het midden van hun Nergensland te trekken, maar ze slagen er niet helemaal in.

Derde gesneuvelde:

Eeta, geenaa, mala.

Eina, nana, einama.

Einanata, nata, naata, naata.

Eerste gesneuvelde: Zijn taal is verscheurd.

Tweede gesneuvelde: In de schrapnelhete wind.

Eerste gesneuvelde: Die hem tegen en in de aarde sloeg.

Derde gesneuvelde:

Eeta, geenaa, mala.

Eina, nana, einama.

Einanata, nata, naata, naata.

Eerste gesneuvelde: Ook wij hadden de taal verloren.

Tweede gesneuvelde: Wie gaf ze ons terug?

Eerste gesneuvelde: Schobbejak.

Tweede gesneuvelde: Zijn magische fluit verjaagt.

Eerste gesneuvelde: De taalvretende dodenwind.

Eerste en tweede gesneuvelde (roepend): Schobbejak!

Eerste gesneuvelde: Schobbejak slaapt.

Tweede gesneuvelde: Hij doet alsof.

Eerste gesneuvelde: We roepen luider.

Eerste en tweede gesneuvelde (luid roepend): Schobbejak!

Schobbejak (nog steeds in halfslaap verzonken, met gesloten ogen): Wie roept mij?

Eerste gesneuvelde: Er is weer Schobbejaks fluitekruit nodig.

Tweede gesneuvelde: Er is een nieuwe makker.

Eerste gesneuvelde: Een nieuwe makker die door de Ludenburgse.

Tweede gesneuvelde: Door de Hindenhaigse en de Joffrejacqse.

Eerste en tweede gesneuvelde: Door de Hindenludendorffse en Haigfrenche.

Eerste gesneuvelde: Bloedhaaien is neergemaaid.

Eerste en tweede gesneuvelde: Ja, neergemaaid is die nieuwe makker.

Tweede gesneuvelde: En dan in tien en meer stukken gehakt.

Eerste gesneuvelde: En die makker heeft hier zijn weg nog niet gevonden.

Tweede gesneuvelde: En ook praten kan hij nog niet.

Schobbejak (terwijl hij moeizaam de ogen opent): Een makker die nog niet praten kan?

Eerste gesneuvelde: Schobbejak, geef hem de taal terug.

Tweede gesneuvelde: Zoals je ook onze door Dikke Bertha.

Eerste gesneuvelde: Verwoeste taal weer leven deed.

Schobbejak: Heb ik dat gedaan?

Eerste gesneuvelde: Blaas op je magische fluit.

Tweede gesneuvelde: En maak de taalgod in hem wakker.

Schobbejak wordt nu helemaal wakker. Hij opent de ogen en haalt zijn fluit uit zijn borstzak.

Met veel vraagtekens in de ogen, denkt hij dan lang na, laat de bellen van zijn zotskap rinkelen en imiteert de eetageenamala- en de natanaatanaatakanken op zijn fluit.

De derde gesneuvelde wankelt en valt in Nergensland neer. De eerste en de tweede gesneuvelde vangen hem op, omarmen hem.

Eerste en tweede gesneuvelde: Welkom in Nergensland.

Derde gesneuvelde (nog een beetje moeizaam): Ner. Nergens. Nergensland?

Schobbejak: Nergensland. Hij praat.

Schobbejak blaast enkele op en neer dansende klanken uit zijn fluit.

Schobbejak (zijn fluit bekijkend): Magische fluit? (hij laat de bellen van zijn zotskap rinkelen)

Het wordt heel langzaam donker.

tafereel zes

Schobbejak komt op en speelt improviserend op zijn fluit. Een beetje verstrooid en in zichzelf verzonken stapt hij heen en weer.

De drie gesneuvelden kruipen moeizaam recht. Ze volgen elke beweging van Schobbejak.

Schobbejak: Vorige nacht heb ik in een van mijn dromen een liedje over een loopgraaf gemaakt. Hoe klonk het weer? (hij zoekt een begeleidende melodie op zijn fluit) Een liedje over het jaar Zeventien. Over boze generaals. Over een loopgraaf. (hij ademt diep, zingt dan af en toe heen en weer stappend in zijn parlando-stijl)

Schobbejak:

De generaal is kwaad.
Het zwart en onheilspellend
krassen van de ochtendkraai
strooit hete peper
op zijn humeur.

Hij droomt van een zeemzoet
kwade boodschap
aan de Kingkeunekaiser.

O majesteit,
er is 't jaar Veertien geweest
en dan waren er de jaren
Vijftien en Zestien.
En wat heeft Zeventien
tot nu gebracht?
Nog altijd geen of weinig hoop
op een glorievolle toekomst.

Geen roem, geen uitzicht
op meer sterren en strepen,
op eervol klaroengeschal
en op een decoratief
versierde borst die glanst
van heldenmoed en van
lusterrijke onsterfelijkheid.

De drie gesneuvelden zijn onrustig geworden en sissen.

De hoop dat op elk plein
van stad en dorp
ons dapper hoofd
ooit een met koorzang en fanfares
bezongen bronzen kop zal worden,

die hoop slinkt en wordt
een piezelpeuzelig kleine droom.

Ontwaak, ontwaak
o majesteit, ontwaak.

Uw soldaten worden lui en vadsig.
Ze schieten meer naast dan op het doel.

Voor onze naoorlogse glorie
is er coûte que coûte
behoefte aan meer aanvallen.

Is er wat, is er wat?
Is er coûte que coûte,
ja, ja, is er tot elke prijs,
tot welke prijs,
tot coûte que coûte
en koste wat koste-prijs
behoefte aan meer aanvallen
op nog niet veroverde heuvels.

De onrust bij de drie gesneuvelden groeit; ze sissen luider.

En voor de slappelingen,
de naar overlopen en desertie
loerende angsthazen,
de vrededromers en
door zenuwbibber bezeten
judasratten zijn meer
en veel meer strafbataljons
en executiepalen nodig.

De drie gesneuvelden bonken hun hoofden tegen elkaar en sissen nog luider.

Dring, dring, dringend!
Breng deze boodschap
vol alarmgeroep
vlugger dan de kraaien vliegen
naar het kingkeunekaiserlijk kasteel.

(kort intermezzo op de fluit)

(met een brede grimas op zijn aangezicht) Naar het kingkeunekaiserlijk kasteel.

In dat bomvrij gegarandeerd kasteel
hunkerdroomt de Keuneginnekaiserkwien
met horizontaal gestrekte oren
naar de heerlijk grote loop
van een majesteitelijk kanon.

(hij fluit een korte hihhi-melodie)

Met in bubbelwijn gedrenkte stem
 en een gretig op en neer wippende vinger
 lokt ze de Keunekaiserking
 naar haar met dons beklede grot.

*(hij fluit een korte hihhi-melodie –
 de drie gesneuvelden janken ritmisch mee)*

Ze wil hem in paradepas zien komen
 en met veel meer dan een monkellach
 moet hij haar niemandsland verkennen.

*(hij fluit een korte hihhi-melodie –
 de drie gesneuvelden janken ritmisch mee)*

Met in whiskyschnaps zwemmende ogen
 nadert de Keunekaiserking
 met clowneske pasjes
 en met een pispot op zijn boegbeeldkop.

(hij fluit een korte hihhi-melodie)

Zijn hand ziet nog wat rood
 van het naar bloed en onrecht
 ruikend papier waarop
 de nog te veroveren heuvels staan
 en de door generaals
 gevraagde strenge straffen
 voor wie zich aan geen bevelen
 onderwerpen wil.

*(hij fluit een korte hihhi-melodie – de drie gesneuvelden grommen.
 Hun vuisten vechten tegen de witte doodsgewaden)*

De Keuneginnekaiserkwien
 krinkelt en kronkelt
 van ongeduld en jankt.

(hij fluit een korte hihhi-melodie)

Heuvels en executiepalen,
 geef ze, geef ze aan de generaals,
 roept de Keuneginnekaiserkwien.
 Maar kom nu hier en speel
 het loopgraafspel.
 Een stormloop op mijn heuvels,
 een aanval op mijn niemandsland
 en een manhaftig binnendringen
 van mijn tranchee.

*(hij fluit een korte hihhi-melodie, die plots overgaat in een trage jammertoon
- er is meteen ook een oproer van de vuisten bij de drie gesneuvelden)*

Morgen en overmorgen en een maand
en veel meer dan een maand lang
vallen nog eens tien en vijftig en honderdduizend
jonge mannen in het niemandsland
op de half of helemaal verrotte lijken
van wie hen naar knekelland is voorgegaan.
En de generaal?
Hij juicht. Hij juicht. Hij juicht.

*(hij fluit een trage jammertoon –
de drie gesneuvelden brullen met wijd open mond)*

Ook morgen en overmorgen en een maand lang
strompelt hier en daar en vlak voor zonsopgang
een soldaat op zijn vermoeide zolen
naar het door een houten paal
begrensde einde van zijn leven.
En de generaal?
Hij juicht. Hij juicht. Hij juicht.

(hij fluit een korte trage jammertoon)

In een dode boom wacht een kraai
op de roep naar vuur
en op het twaalfdubbel blaffen
van een stalen mond.
Zijn bek beeft van wat nu komen zal
en van wat hij al veel eerder heeft gezien.
De soldaat valt neer.
Zijn nog wat warme lijf
wordt in een kuil gegooid
en met Vlaamse aarde bedekt.
En de generaal?
Hij juicht. Hij juicht. Hij juicht.

(hij fluit een wat langere trage jammertoon – de drie gesneuvelden brullen)

De Keuneginnekaiserkwien luistert
naar het verre ruisen van een zee
en tokkelt een Mozartmelodie
op haar verfomfaaid laken.

Kort gejang van de drie gesneuvelden.

En de Keunekaiserking?
Hij slaapt.

Zijn hoofd ligt op de heuvels
van de Keuneginnekaiserkwien.
Zijn lippen en zijn vingers
tintelen van loopgraafkoorts.

Kort gejang van de drie gesneuvelden.

Horizonten verder dromen
dikke en dikkedikkere
en nog meer dan dikkedikkere
kanonnen van een altijd maar grotere
portie kanonnenvlees.
En de generaal?
Hij juicht. Hij juicht. Hij juicht.

Weer een kort gejang van de drie gesneuvelden. Dan laten ze het hoofd zakken en blijven roerloos zitten.

Schobbejak (na een lange poos): Ooit maak ik een lied over mama Boezinge. Mama Keunebille, zegt Oscar. Bachtenkuups alom bekend om haar konijn met patersbier, soms aangevuld met brokjes vlees uit de rug en de billen van bruine of zwarte ratten. Lekker, lekker, zegt eenieder die bij haar komt eten.

Na een tweede fles patersbier haalt ze wel eens een kaartspel uit haar schortzak. Haar kaarten zien er wat smoezelig en beduimeld uit en met paarse en groene inkt heeft ze er enigmatisch vreemde figuren op getekend. Ze ziet in die kaarten altijd meer dan er op te zien is.

De in een lang zwart kleed gehulde mama Boezinge komt – ongezien door Schobbejak – een beetje strompelend op. Haar lange haren zijn verward en hangen gedeeltelijk voor haar ogen. Bij Nergensland blijft ze even staan. Alleen zij hoort en voelt iets dat door niemand wordt gehoord of gezien. De gesneuvelden bekijken haar met verbaasde ogen. Ergens op de achtergrond zet ze zich aan een tafel.

Mama Boezinge (roepend): Schobbejak.

Schobbejak (verwonderd naar de achtergrond kijkend): Mama Boezinge.

Mama Boezinge (een pak speelkaarten omhoog stekend): Ondervragen we nog eens de kaarten?

Schobbejak (op weg naar mama Boezinge): Is er goed of slecht nieuws op komst?

Mama Boezinge schudt de kaarten. Schobbejak zet zich tegenover haar aan de tafel. Mama Boezinge trekt Schobbejaks zotskap van zijn hoofd, laat de bellen hard rinkelen en zet de muts op haar eigen hoofd. De wat verraste Schobbejak trekt een gemaakt huilerig gezicht en begint even gemaakt te snotten.

Mama Boezinge: Niet grienen en niet pruttelen. *(terwijl ze de linkerhand van Schobbejak op de kaarten legt):* Couperen.

Schobbejak coupeert het kaartspel met de linkerhand.

Mama Boezinge: Nog eens couperen en negen kaarten kiezen.

Schobbejak coupeert nog eens het kaartspel, spreidt de kaarten op de tafel en tikt met een vinger op negen kaarten. Mama Boezinge neemt de aangetikte kaarten op, draait ze om en legt ze in een halve cirkel op de tafel. Bij enkele kaarten mompelt ze een onbegrijpelijke commentaar.

Mama Boezinge: Eén rode kaart in een zee van klaveren- en schoppenzwart. Kies nog vier kaarten.

Schobbejak tikt nog vier andere kaarten aan. Mama Boezinge draait ze om en legt ze onder de eerste vijf kaarten.

Mama Boezinge: Schoppentien en klaverenboer. En vlak naast een ruitendrie een nors besnorde schoppenheer, met zwaar vergulde knots in de hand. *(nadat ze de zotskap deed rinkelen)* Een Kajafas.

Schobbejak: Kajafas? Is dat goed of slecht nieuws?

De vingers van mama Boezinge wandelen onrustig over de kaarten.

Mama Boezinge (na een lange poos): Oscar.

Schobbejak: Oscar?

Mama Boezinge: En Firmin.

Schobbejak: Firmin?

Mama Boezinge: Oscar en Firmin. Herfst. *(de zotskap rinkelt)* Koude winden. *(de zotskap rinkelt)* Vertrapte veldmuizen.

De vingers van mama Boezinge wandelen weer onrustig over de kaarten.

Mama Boezinge (met opgeheven hoofd en nadat ze de bellen wild heeft laten rinkelen): En dan is er muziek. Trommels en trompetten. En een dikkop op de hoge rug van een onstuimig paard.

Schobbejak: Met goed of slecht nieuws?

Mama Boezinge: Nog dertien maanden. *(na een lange poos)* Dan is de waanzin voorbij. *(na nog een lange poos)* Voorbij en niet voorbij.

Schobbejak: Voorbij en niet voorbij? De oorlog?

Mama Boezinge: Hier en nu is er niet meer te zeggen.

Schobbejak: Ik kom morgen nog eens een Pater drinken.

Mama Boezinge (de kin van Schobbejak aaiend): Altijd welkom.

Mama Boezinge grabbelt de speelkaarten bij elkaar en steekt ze in haar schortzak. Ze gaat staan, neemt de zotskap van haar hoofd en zet de muts weer op het hoofd van Schobbejak. Dan gaat ze sleepvoetend af. Eenmaal kijkt ze om en wuift een afscheidsgroet met de hand.

De drie gesneuvelden botsen in verwarring en grommend tegen elkaar op. Dan kijken ze wezenloos voor zich uit en vallen een voor een neer.

Schobbejak komt naar voor. Hij haalt zijn fluit uit zijn borstzak, kijkt er even naar, maar heeft geen zin in spelen en steekt ze dan weer in zijn borstzak. Ook hij kijkt nu wezenloos voor zich uit.

Het wordt donker.

tafereel zeven

De drie gesneuvelden zitten roerloos en met gebogen hoofden.

Schobbejak zit ergens op de voorgrond met opgetrokken knieën tegen een baal stro. Zijn zotskap is naar voor gezakt en bedekt zelfs zijn ogen. Hij wordt langzaam wakker na een nacht vol rare dromen.

Ergens op de achtergrond wordt op een doedelzak gespeeld. Klanken met de pijn van versplinterde bomen, met het laatste gereutel van een door gas gewurgde vogel, met een weemoedig verlangen naar geur en warmte van vers gebakken brood.

Schobbejak schuift zijn zotskap naar achter. Hij luistert naar de doedelzakmuziek.

De muziek wekt ook de drie gesneuvelden. Ze komen een na een langzaam recht en luisteren met wijd open mond naar de doedelzak.

De doedelzakmuziek verdwijnt in het ook verre lawaai van een paar ontploffende granaten.

Schobbejak: Doedel. Doedel. Doedelzak. Een verzachtende zalf op onderhuidse wonden. Een zuchtend roepen naar de doden. Van de doden. Zuchtend roepen naar en van de doden.

De drie gesneuvelden (min of meer synchroon): Een zuchtend, zuchtend, zuchtend roepen.

Schobbejak: De laatste tijd was er hier andere muziek te horen. Na een schuchter rinkelbellen op kerstdag Zeventien, het schelle geluid van de begin 1918 opgepoetste krijgstrompet. Duits offensief met Duitse trompet. Frans offensief met Franse trompet. Engels offensief met Engelse trompet.

Honderdduizend mannen dood of in een draaikolk van bloed en etter zwalpend op weg naar een halve of een vertraagde dood.

Honderdduizend? Tweehonderdduizend? Driehonderdduizend? Vierhonderdduizend?

En de aarde vloekt.

De drie gesneuvelden (min of meer synchroon): De aarde vloekt en vloekt en vloekt.

Schobbejak: De aarde vloekt. Ze kotst van dat teveel aan lijken.

Er is weer een ver lawaai van ontploffende granaten te horen.

De soldaat René zit aan een tafel. Hij bekijkt de illustraties in 'La Vie Parisienne'.

Op de achtergrond komt soldaat Pol op. Hij kijkt onderzoekend rond.

Schobbejak (nadat hij de twee soldaten heeft bekeken): Twee Gentenaars. Heb die al eens eerder gezien. In een halfduister café. Wat zullen die twee te vertellen hebben? Met open oren kruip ik even in mijn schulp.

Schobbejak kruipt naar de zijkant van Nergensland en gaat ook daar met opgetrokken knieën zitten. Hij trekt de kraag van zijn mantel wat omhoog en laat zijn zotskap tot voor zijn ogen zakken.

De drie gesneuvelden bekijken de twee soldaten met een zichtbare nieuwsgierigheid.

De van zijn tijdschrift opkijkende soldaat René meent de soldaat Pol te herkennen.

Soldaat René: Hei. Kennen wij elkaar?

De soldaat Pol komt langzaam tot bij de tafel van René.

De twee soldaten bekijken elkaar.

Soldaat René: Gent. Het café van Lange Jules op de Coupure.

Soldaat Pol (René met nog een beetje twijfel bekijkend): Ah ja. Lange Jules.

Soldaat René: In juli Veertien zat je er een krant te lezen. En 's avonds hebben we zitten praten. Met gedempte stem.

Soldaat Pol: Nu herken ik je helemaal. Je ziet er anders uit in dat soldatenpak.

Soldaat René: Bij Lange Jules stond ik af en toe ook achter de tapkast. Een van zijn dochters is mijn lief.

Soldaat Pol: Dat heb ik in Veertien niet gezien. *(rondkijkend)* Ik ben hier mijn weg nog aan het zoeken. Pas gisteren aangekomen. Overgeplaatst van de cavalerie.

Soldaat René: Ai. Dat is geen verbetering.

Soldaat Pol: Nee.

Soldaat René: Van de achtergrond naar de voorgrond. Van de paarden naar de ratten. Ik zit hier al drie jaar tegen mijn zin. Al zes keer de dood vlak naast mij horen fluiten. Heb een goeie engelbewaarder, zegt de aalmoezenier. Zijn schapulier heb ik wel vervangen door een West-Vlaamse konijnenpoot.

Soldaat Pol: Aan mijn halsketting hangt een kogel.

Soldaat Pol *bekijkt het tijdschrift dat op de tafel ligt.*

Soldaat Pol: La Vie Parisienne.

Soldaat René: Ik ken geen Frans, maar er staan leuke prentjes in.

Soldaat Pol (sarcastisch): Als je aalmoezenier dat ziet, stuurt hij je groen van koleire naar de hel.

Soldaat René: Hij is er momenteel niet. Is op bedevaart.

Soldaat Pol (sarcastisch): Naar de spelonk van de heilige Syphyla?

Soldaat René: Hehe.

Soldaat Pol (terwijl hij zich tegenover René aan de tafel zet): Bij het paardenvolk wordt er gefluisterd dat er een groot offensief komt. Staat me niet aan.

Soldaat René: Mij ook niet. Ik heb mezelf al duizend keer verweten een dommekloot te zijn. Ik had in Gent moeten blijven. Of naar Holland vluchten. Of hier gaan lopen.

Soldaat Pol: Er zijn hier af en toe deserteurs. Heb ik gehoord.

Soldaat René: Vorige week drie ineens. Kajafas is razend.

Soldaat Pol: Wie is Kajafas?

Soldaat René: Een strontmajoor.

Soldaat Pol: Ik ken een onderduikadres in Frankrijk. De weg er naartoe is wel gevaarlijk. Als je tegen een gendarme botst.

Soldaat René: Of als ze je vinden. Tegen een staak geplakt en pifpaf doodgeschoten. Of langzaam doodgemarteld in een Frans strafkamp. Naar den Duits overlopen is beter.

Soldaat Pol: Al een idee wat je na de oorlog gaat doen?

Soldaat René: Terug naar Gent. Naar mijn lief.

Soldaat Pol: En wat als dat lief een Duitse vogel in haar kooi heeft laten kruipen?

Soldaat René: Dan snijd ik haar de keel over.

Soldaat Pol: Tsja. Aan bajonetten zal er geen gebrek zijn.

Soldaat René: Zou het kunnen.

Soldaat Pol: Wat kunnen?

Soldaat René: Die Duitse vogel.

Soldaat Pol: Ah. Duitse vogel of geen Duitse vogel. Keuze genoeg na de oorlog. Er zal een overschot aan vrouwen zijn.

Soldaat René: Heb je ook een lief in Gent?

Soldaat Pol: Ik ben getrouwd.

Soldaat René: Godverdomme.

Soldaat Pol: Waarom die vloek?

Soldaat René: Ik weet het niet.

Soldaat Pol (René indringend kijkend): Er zit wrok in je ogen.

Soldaat René: Wrok?

Soldaat Pol: Wrok. En niet tegen een of ander wijf of een Duitse vogel. Tegen die Kajafas van hier. Tegen alle Kajafassen.

Soldaat René (herhaaldelijk met een vuist op de tafel slaand): Ja. Wrok. Haat. En drang naar wraak. Het verlangen om ooit een Kajafas de keel over te snijden.

Soldaat Pol: Ik denk aan andere dingen. Aan naoorlogs werk.

Soldaat René: Werk? Ik heb geen zin in werk. En zeker niet in het werk dat ik voor de oorlog heb gedaan.

Soldaat Pol: Welk werk heb je dan gedaan? Buiten de caféklussen bij Lange Jules.

Soldaat René: Niets bijzonders. Hier en daar wat gevoel. (*met minachting*) Daglonertje.

Soldaat Pol: Gevoel bij uitbuiters. Die elke dag meer verdienen dan jij in drie of vier of vijf maanden in handen kreeg.

Soldaat René: Een godverdomde sleur was het. En na de oorlog zal het niet anders zijn.

Soldaat Pol: Niet anders, maar hier en daar toch anders. De Kajafassen en de vrienden van de Kajafassen zullen baronnen worden. Zullen uitzuigers worden. De kepie wordt vervangen door een hoge hoed. En voor de verdediging van hun fortuinen zullen ze even hard brullen als aan het front. Veel plichten en weinig rechten voor ons, veel rechten en weinig plichten voor hen.

Soldaat René: Wie zal het aandurven om nee te zeggen? De socialisten?

Soldaat Pol: Die deugen ook niet.

Soldaat René: Meen je dat?

Soldaat Pol: Zelf baron spelen. Dat is het eerste doel van veel rooie grote koppen.

Soldaat René: Ik heb altijd gedacht dat er toch een paar goeie tussen zaten. Maar ik zal wel neen zeggen tegen alle hoge hoeden. En de zakken geld die ze met onze oorlogsmiserie bij elkaar gegraaid hebben, zal ik graag leegschudden. Al is het miljaardedju gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Soldaat Pol: Denk aan ons gesprek vlak voor de oorlog. Toch niet vergeten?

Soldaat René: Een beetje vergeten en niet vergeten. Is verzopen in de modder en de andere smeerlapperij van het front.

Soldaat Pol: Dat ideetje van toen is diep in mij nog altijd aan het gisten. Na vier jaar in dienst van een door sterren en strepen opgedrongen vaderland, moeten we na de oorlog alleen maar in dienst van onszelf staan.

Soldaat René: En het geld gaan zoeken waar het te vinden is.

Soldaat Pol: Ja. Oorlog maakt velen arm, maar sommigen zullen er rijk van geworden zijn. Die pakken we aan.

Soldaat René: De baronnen?

Soldaat Pol: Eerst de smokkelbaronnen en de van hun woekerprijzen rijk geworden boeren. Over die twee soorten profiteurs heb ik een en ander gehoord.

Soldaat René: Boeren hebben kwaai honden.

Soldaat Pol: Die worden vergiftigd of doodgeschoten.

Soldaat René: Doodgeschoten? Na de oorlog loop ik niet meer met een geweer rond.

Soldaat Pol: Wel met een revolver. Een negenmillimeter. Zal gemakkelijk te vinden zijn.

Soldaat René: Ik heb nog nooit met een revolver geschoten. En aan een geweer heb ik altijd een hekel gehad. Plompe schietstok. Heb die ook twee keer gesaboteerd. Een beetje modder in de loop en er eens goed in pissen. Zjizjkrkzji doet het dan.

Soldaat Pol: Kajafas pesten.

Soldaat René: En een even hard brullende sergeant. Twee keer bijna naar een strafkamp gestuurd.

Soldaat Pol: Carottentrekker spelen is soms dansen op een slappe koord. Heb eens een dubbele maagzweer verzonnen. Twaalf dagen hospitaal. Wit brood, warme melk en eieren. En witte verpleegsters.

Soldaat René: Met warme handjes.

Soldaat Pol: Ja. Heb het geen tweede keer kunnen doen. (*na een poos*) Maar we waren over onze bende aan het praten.

Er is naderend tromgeroffel te horen.

Soldaat René (verontrust): Er is iets op komst.

Soldaat Pol (hij staat recht en luistert naar het tromgeroffel): Poolshoogte nemen. (terwijl hij René op de schouder klopt) We zien elkaar nog. En zwijgen!

Soldaat René: Honderd percent zwijgen.

De soldaten Pol en René gaan elk afzonderlijk af.

Het tromgeroffel komt dichterbij.

Schobbejak is nog aan het soezen.

De drie gesneuvelden wachten nieuwsgierig op wat in aantocht schijnt.

De trommelaar komt mankend op. Het is een vierde (ook in witte doodsgewaden gehulde) gesneuvelde. Hij trommelt nu heel zachtjes.

Dan komen nog twee mankende (en ook in witte doodsgewaden gehulde) gesneuvelden op. Aan twee dikke touwen trekken ze een rammelkar met platte bodem voort. Op die bodem ligt een met een wit laken bedekt lijk. Op het laken ligt een officierskepie.

De in Nergensland zittende drie gesneuvelden slaken enkele onderdrukte kreten. Ze doen pogingen om recht te staan, om naar de rammelkar te gaan kijken, maar ze slagen er niet in.

De rammelkar blijft ergens en buiten het zicht van Schobbejak staan. Ook de trommelaar ziet hij niet.

De twee mankende gesneuvelden laten de touwen van de kar vallen. Ze blijven als zoutpilaren staan.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak lijkt uit een hazenslaapje te ontwaken.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak geeuwt, opent de ogen en zet zijn zotskap recht.

De trommelaar slaat een korte roffel.

De drie gesneuvelden in Nergensland (niet synchroon): Wie, wie, wie. Wie ligt op de kar van de Dood?

De trommelaar slaat een korte roffel.

De drie gesneuvelden in Nergensland (niet synchroon): Van wie, van wie, van wie is die kepie?

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak (die de rammelkar nog niet heeft gezien, frons de wenkbrauwen): Ik hoor weer stemmen. Soms stijgen ze uit de aarde op, soms vliegen ze als vogels rond mijn oren. Helemaal in het begin waren ze alleen maar aan het jammeren en grommen. Ze spuwden alleen medeklinkers. Nu zagen ze over een kepie.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak: En iemand slaat op de trommel. Moet ik onder begeleiding van een trom een lied gaan zingen? (*na een poos*) En over wat zou ik moeten zingen? Over galgenaas dat over negenmillimeter revolvers en fortuinen droomt? Of over het jaar Achttien?

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak staat een beetje tegen zijn zin recht. Hij schudt de stramheid uit zijn benen.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak: Zingen we over het galgenaas?

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak: Over het jaar Achttien?

De trommelaar slaat een lange roffel.

Schobbejak: De trom kiest het jaar Achttien.

Schobbejak:

In 't jaar Zeventien
 en zeker in het jaar Achttien
 hadden we een grote bril nodig
 om alles goed te overzien.
 Naast de flikflooi bellezjiken,
 en de pinhelmse moffen
 liepen links en rechts
 de bleublancrouge poilus,
 de tommies en de kilties,
 de bamboulas en de kiwis,
 de aussies en de Ierse spuds,
 de springbokken en de canadian fellows
 en eindelijk ook meer en meer
 de boys van Uncle Sam.

Tot groot plezier van al wie
 aan kogels en granaten geld
 en money en pingping verdiende
 was er een godganselijk
 en overvolledige Wereldoorlog,
 une guerre mondiale.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Ein Weltkrieg.

De trommelaar slaat een korte roffel.

A World War. Een wereldwijde oorlog.

De trommelaar slaat een korte roffel.

De vingers van de telraamklerken
zien al blauw van het jaar na jaar
tellen en optellen en bijtellen
en af en toe eens oververmoeid
mistellen en dan weer hertellen
en tellen en optellen en bijtellen
van de doden.

Schobbejak haalt een blad papier uit zijn schortzak en leest voor.

Schobbejak: Wat zeggen de statistieken? Recordhouder en gouden medaille.

Eerste gesneuvelde in Nergensland: Deutschland.

Tweede gesneuvelde in Nergensland: Een miljoen zeshonderd vijftig duizend.

Schobbejak kijkt verbaasd naar de gesneuvelden in Nergensland. Hij ziet ze niet, maar heeft wel hun stemmen gehoord.

Schobbejak: Hoe weten ze dat? Zou mama Boezinge aan het toveren zijn? (op zijn papier kijkend) En ze weten het precies. Duitsland. Een miljoen zeshonderd vijftig duizend.

Schobbejak (kijkt nog eens naar het voor hem lege Nergensland en leest dan verder zijn papier): Op de tweede plaats en zilveren medaille.

Eerste gesneuvelde in Nergensland: Österreich-Ungarn.

Tweede gesneuvelde in Nergensland: Een miljoen driehonderd en tien duizend.

Schobbejak: Juist. Ik zal het maar niet herhalen. Op de derde plaats en bronzen medaille.

Eerste gesneuvelde in Nergensland: La France.

Tweede gesneuvelde in Nergensland: Een miljoen tweehonderd duizend.

Schobbejak: Juist. Op de vierde plaats en ijzeren medaille.

Eerste gesneuvelde in Nergensland: Great Britain.

Tweede gesneuvelde in Nergensland: Zeshonderd zeventig duizend.

Schobbejak: Juist. Ook genomineerd zijn.

Eerste gesneuvelde in Nergensland: Italy, Serbia and the United States of America.

Tweede gesneuvelde in Nergensland: Samen: negenhonderd en tien duizend.

Schobbejak (zijn papier bekijkend): Juist. En alles samengeteld: bijna zeven miljoen.

De drie gesneuvelden in Nergensland: Meer, meer, meer.

Schobbejak (zijn papier bekijkend): Er zijn geen Belgen bij. Hebben ze die bij de Fransen ge-goooid? En we hebben de Russen vergeten. Met hen erbij en afgerond: negen miljoen.

De drie gesneuvelden in Nergensland: Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht. Negen miljoen.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak:

Al negen miljoen. Negen miljoen.
 Maar kolonel Cauliflower,
 de directeur van het telbureau,
 die keek een beetje sip.
 Negen miljoen was al een mooi
 en lekkerlekker afgerond getal,
 maar militair helderziende als hij was
 voorspelde hij een eindcijfer
 van – ook afgerond – tien miljoen.
 's Nachts droomde hij
 en zag zich, links en rechts
 een brede glimlach gooiend,
 naar de zondagse hoogmis gaan
 met op het hoofd een cilinderhoed
 van tien miljoen centimeter hoog.

En in de kerk dacht hij:
 over de rest zullen we maar zwijgen.
 Over het aantal
 versplinterde en afgezaagde armen,
 over de afgezaagde benen en de
 afgesneden of kapotgeshrapnelde oren,
 over de blinde of bijna blinde ogen,
 over de door gas versteende en met
 veel meer dan kriebelhoest gevulde longen
 en zeker, jazekeer ook over de
 in waanzin wandelende
 Jan Lul en Korneel Warhoofd
 zou best gezwegen worden.

De drie gesneuvelden in Nergensland: Niet, niet en niet gezwegen worden.

Schobbejak: Niet gezwegen worden. Een ja, een yes en een oui voor niet gezwegen worden. *(in zichzelf verzonken stapt hij wat heen en weer)* Over de doden gesproken: Oscar komt niet meer, zei mama Boezinge.

De drie gesneuvelden in Nergensland grommen.

Schobbejak: En Oscar kwam geen konijnenbil meer eten. Ook Firmin komt niet meer, zei mama Boezinge.

De drie gesneuvelden in Nergensland grommen luider.

Schobbejak: En ook Firmin kwam geen konijnenbil meer eten. *(na een poos)* Van Oscar werd niet veel teruggevonden. Hij stierf in een met bloedmodder en slijmwater gevulde bomkrater in niemandsland. Hij bleef er maanden liggen. Zijn ontvleesde en met rattenstront gevulde hoofd vond men later vlak naast een met pinhelm getooide doodskop. Hun vier oogholten keken naar de hier en daar met een ster bezaaide en goddeloos verre hemel.

De drie gesneuvelden in Nergensland grommen.

Schobbejak: Van Firmin werd niets teruggevonden. Ook niet van de vijf die naast hem stonden. Twee en dertig millimeter granaat er midden in. Groot genoeg om ze in twee- of vijfhonderd of misschien wel duizend of tweeduizend stukjes uit elkaar te laten spatten.

De vijfde en de zesde gesneuvelde ontwaken uit hun zoutpilaar, leggen de touwen van de rammelkar op hun schouder en komen (samen met de stilletjes op zijn trom roffelende vierde gesneuvelde) met hun rammelkar naar de voorgrond.

Schobbejak ziet alleen de rammelkar.

Schobbejak: Van waar komt die spookkar? *(hij neemt de officierskepie vast en bekijkt ze, ruikt er ook even aan)* Die klak heb ik al eerder gezien. *(hij heft het laken een beetje op en ontdekt het lijk van Kajafas)*

De trommelaar slaat een stille roffel.

Schobbejak: Kajafas. Dood.

De trommelaar slaat een korte roffel.

Schobbejak (na het laken wat meer te hebben opgelicht en een lange poos van dichtbij naar Kajafas te hebben gekeken): Raar. Heel raar. Kogel in rechter oog. Uit elkaar gespatte hersenen druppelen uit de schedel. Op zijn wat scheef en schuin staande mond zit een ik weet niet wat. Een raar insect.

De drie gesneuvelden in Nergensland: Hihhi, hahaha.

Schobbejak laat het laken weer op het lijk van Kajafas vallen. Hij legt er de officierskepie weer op.

De drie gesneuvelden in Nergensland: Hihhi, hahaha.

Schobbejak: In alle onderaardse holen van dit stukje front wordt hihhi en hahaha en hoera gefluisterd en geroepen. Maar die Kajafas krijgt een mooi graf. Met zijn naam in vergulde letters. Alle doden zijn gelijk, maar soms zijn ze niet gelijk. Er zijn er ook zonder graf en zonder naam.

De drie gesneuvelden in Nergensland (terwijl ze neervallen): Zonder naam, zonder naam, zonder naam. (terwijl ze neerliggen en tot het donker wordt blijven ze deze tekst stilletjes herhalen)

De trommelaar slaat een lange roffel. Dan gaat hij trommelend af, gevolgd door de twee gesneuvelden met de rammelkar.

Schobbejak: Er gebeuren rare dingen. Moet ik eens naar mama Boezinge gaan? (na een lange geeuw) Of ben ik aan het dromen?

Schobbejak kijkt de langzaam verdwijnende rammelkar na.

Het wordt donker.

tafereel acht

Er liggen nu zes gesneuvelden in Nergensland. Hun schaarse bewegingen zijn niet meer dan rimpels op de ongewone rust naast de IJzer.

Schobbejak komt gejaagd op en trippelt wat opgewonden heen en weer.

Schobbejak: Wat heeft die mama Boezinge weer voorspeld? Voorbij en.

Ergens op de achtergrond, in een rode lichtkrans is Mama Boezinge verschenen. Ze draagt een lang zwart kleed en een zwarte punthoed.

Mama Boezinge (roepend): Voorbij en niet voorbij.

De rode lichtkrans en mama Boezinge verdwijnen.

Schobbejak: Voorbij en niet voorbij, heeft ze gezegd. En haar geheimtaal komt weer eens uit. De oorlog is gedaan en hij is niet gedaan. Misschien zijn er die het nog niet weten. Ik maak ze wakker.

Hij haalt zijn fluit uit zijn borstzak en blaast er enkele wilde tonen uit.

Schobbejak: Wakker worden! Er komen nieuwe tijden.

Een in witte kiel geklede en verstrooid zigzaggende beeldhouwer komt op en botst tegen Schobbejak.

Beeldhouwer: Oei. Botsing.

Schobbejak: Magere Schobbejak omver gelopen door Sterke Beer.

Beeldhouwer: Ik heb alleen grote en sterke handen. Ik ben beeldhouwer.

Schobbejak: Hoe is het in de stad?

Beeldhouwer: Verwarring alom.

Schobbejak: Zijn er nog Duitsers?

Beeldhouwer: Ja, maar ze zitten met de handen in het haar. Officieren zonder epauletten en kaiserliche eretekens. En soldaten met rode vlaggen.

Schobbejak: Verwarring alom. Hahaha. Hihaha en hahaha.

Beeldhouwer: Oorlogsburgemeester naar huis gestuurd. Oude burgemeester en oude raadsleden drinken champagne.

Een ten gevolge van een kwetsuur uit het leger ontslagen soldaat komt mankend op en wandelt lusteloos van links naar rechts.

Schobbejak (de soldaat van kop tot teen beijkend): Op zoek naar nieuwe tijden?

Mankende soldaat: Ik ben op weg naar mijn lief. Heb haar vier jaar niet gezien. Ze woont in de Groenestraat.

Beeldhouwer: Volgens de burgemeester wordt dat binnenkort de Rue verte.

Schobbejak: Groenestraat blijft Groenestraat.

Mankende soldaat (in zichzelf): En blijft het lief ook het lief?

Beeldhouwer (de soldaat aan de mouw trekkend): Soldaat. Zin om wat geld te verdienen?

Mankende soldaat: Wat geld? Kan ik gebruiken.

Beeldhouwer: Je mankt een beetje, maar je ziet er toch een ferme soldaat uit. Vier jaar front?

Mankende soldaat: Vier jaar front. En een maand voor het einde een Duitse kogel in mijn been.

Beeldhouwer: Ik ben beeldhouwer. De burgemeester heeft me gevraagd eens na te denken over een gedenkteken. Een bronzen hulde aan de helden van den Yser, zoals de burgemeester dat zo mooi kan zeggen. *(de soldaat op de schouder kloppend)* En jij ziet er een held uit. En je hebt dus echt vier jaar aan dat West-Vlaams water gezeten?

Mankende soldaat: Ja. En nogal vaak ook met de voeten in het water.

Beeldhouwer: En veel moffen doodgeschoten?

Mankende soldaat: Ik heb ze niet geteld.

Schobbejak (sarcastisch): Hij heeft ze niet geteld.

Beeldhouwer: Kan ik begrijpen. Maar ongeveer. Vijftig, zeventig, honderd?

Mankende soldaat: Vijftig, zeventig, honderd. *(een beetje sarcastisch)* Misschien wel honderd en twee.

Schobbejak (ook sarcastisch): Honderd en twee.

Beeldhouwer: Bravo. Zo'n held heb ik nodig. Ik zal je goed betalen als je voor mij een uur of twee poseren wilt.

Mankende soldaat: Poseren?

Beeldhouwer: Enkele tekeningen heb ik nodig. Schetsen van een onverschrokken aanvallende soldaat.

Mankende soldaat: Mijn helm heb ik moeten achterlaten. En een geweer heb ik ook niet meer.

Beeldhouwer: Heb ik wel. En een paar helmen heb ik ook.

Mankende soldaat: En wat verdien ik er aan?

Beeldhouwer: Vijf frank? Tien frank? En een paar pinten bier. En een sigaar.

Mankende soldaat: Eerst betalen en dan poseren.

Beeldhouwer: Geen probleem.

De beeldhouwer trekt de soldaat mee naar zijn vlakbij gelegen atelier. Beiden gaan af.

Schobbejak (imiteert het mankend rondlopen van de soldaat): Een onverschrokken aanvallen-de soldaat met watervoeten. Die beeldhouwer zal veel fantasie nodig hebben. (*zijn fluit bekijkend*) Fluit, er komen nieuwe melodieën voor nieuwe tijden. Maar eerst moeten we nog afscheid nemen van de wegebbende oorlogstijd.

Kort fluitspel als introductie.

Schobbejak:

De oorlog is gedaan en niet gedaan.
Misschien ziet de soldaat zijn lief terug
en lopen ze over een door lach en zon
beschenen levenspad.

Schobbejak blaast enkele vrolijke tonen uit zijn fluit.

Maar niet iedereen is nu aan het lachen.
De generaals, die lachen niet.
Die zijn kwaad.
Een tijdje geleden
wreven ze zich in de handen en
hadden ze een voldoende hoeveelheid
witte kruisjes aangelegd
om met een nogal gerust gemoed
een bevrijdingsoffensiefje te beginnen.
Maar den Duits heeft geen kogels,
maar roet in hun eten gegooit.

Schobbejak blaast enkele opwindende tonen uit zijn fluit.

Op het platteland wordt er hier en daar
nog een beetje geschoten,
maar in vrijwel elke stad
smijten de Duitsers hun geweren
in een of ander keldergat
en ze zwaaien met rode vlaggen.

Schobbejak blaast enkele opwindende tonen uit zijn fluit.

De Duitsers zijn plots
geen wreedbesnorde Hunnen
en geen louche moffen meer.

Het zijn Brüder
en Freundchen geworden.
Ze willen onze piotten
niet meer bestrijden,
maar staan
mit offenen Armen
te wachten om straks
in Keulen en Berlijn
niet met een fiere
heersersblik te lopen,
maar om samen, om samen
een niet bevochten vrede
te vieren met Doppelbier
en Bratwurst
en met Kaffee mit Torte.

(na een lange geeuw)

Ook de jarenlang naar Frankrijk
gevluchte geeuwministers lachen niet.
Ze hebben ons jarenlang wijs gemaakt
dat de Duitsers smerige varkens
en valse ratten waren.

Nemen de zo lang, zo lang
door de bezetter verdrukte burgers
nu wraak? Nemen ze wraak?
Halen ze hun messen boven
en snijden ze de kelen
van die gruwelmoffen door?
Neen. Neen. Neen.
Ze staan erbij en ze kijken er naar.

En wat zien hun van verwondering grote ogen?
In de kranten lezen ze dat die ratten
geen rattenraden, maar soldatenraden maken.
Dat ze de oorlog beu zijn,
dat ze geen generaals en kapiteins
met revolvers meer willen zien.
Dat ze op tafels kloppen en schreeuwen:
Inleveren die sterren en strepen
en inleveren die revolvers!

En wat doet hun Kaiser?
Kipkap van die onnozelaars maken?

Bijlange niet.
 Hij gaat lopen.
 Gaat zitten geeuwen
 in een Hollands kasteel.
 Goethe lezen en de ouwe Faust spelen.

*Schobbejak imiteert een met gebogen rug rondlopende Faust.
 Hij laat de bellen van zijn zotskap rinkelen.*

En wat doen onze generaals?
 Niks. Niksenikseniks.
 Links en rechts zijn ze
 aan het onderhandelen.
 Over een wapenstilstand.
 Ai, ai, denken de generaals,
 want al was het over een zee van lijken,
 de generaals droomden al jaren
 en dromen ook nu nog
 van een glorievol en tot in Berlijn
 lopend eindoffensief.

Schobbejak blaast enkele opwindende tonen uit zijn fluit.

Ja, de generaals zijn boos.
 Er paraderen rare cijfers tussen
 hun van treurnis slappe oren.
 Is het om elf uur
 van de elfde dag
 van de elfde maand gedaan?

Schobbejak laat de bellen van zijn zotskap rinkelen.

Hoeveel is elf maal elf maal elf?
 Dertienhonderd eenendertig.
 Dat is miljaardenomdedieu
 nog negen en twintig jaren meer
 dan dertienhonderd en twee.

Schobbejak blaast enkele opwindende tonen uit zijn fluit.

Wacht ons een nieuwe
 en klootverdomde Guldensporenslag?
 Zeg neen, zeg neen,
 ô belle Bellegique,
 neem wraak, neem wraak.

Schobbejak blaast een paar naar wraak roepende tonen uit zijn fluit.

Ja, de generaals
 die staan in vuur en vlam.

Hun bloed loopt
 hotsebotsend op en neer,
 hun dromen zijn gevuld
 met razen en met tieren
 en met knarsetandend zuchten.
 Où est la belle, bellegique,
 Où est cette mère chérie
 aan wie ze zoveel bloed
 gegeven en geofferd hebben?
 Wie zwaait voor ons de vlag,
 le drapeau tricolore
 en wie zingt la devise éternelle:
 Le Roi, la Loi, la Liberté?
 Le Roi, la Loi, la Liberté?
 Le Roi, la Loi, la Liberté?

Op de achtergrond komen de beeldhouwer en de mankende soldaat weer op. Er staat een tafel (met schetsboek en potloden) en een kist (met geweer en helmen). De beeldhouwer neemt een geweer uit de kist, steekt er een bajonet op en geeft het wapen aan de soldaat. Hij zet ook een helm op het hoofd van de soldaat.

Schobbejak zet zich ergens neer en volgt (af en toe grimassen trekkend) het doen en laten van de beeldhouwer en de mankende soldaat.

Beeldhouwer: Held van den IJzer. Maakt zich klaar voor de stormloop naar de vijand. Beleef het opnieuw.

De soldaat zet zijn helm wat vaster op zijn hoofd, bekijkt het geweer en betast de scherpte van de bajonet. Hij neemt het geweer in beide handen en neemt een half gebukte aanvalshouding aan.

Beeldhouwer: Prachtig. Prachtig. Lijkt me een goede houding voor een eerste schets van de stormloop.

Mankende soldaat (terwijl hij een beetje heen en weer trippelt) Eerst pingping en dan poseren.

Beeldhouwer: Juist. (hij haalt een bankbiljet uit de tafellade en steekt het in een vestzak van de soldaat) We zullen beginnen met een paar schetsen van je gelaat vlak voor en tijdens de stormloop. Kom hier bij de tafel staan. Een paar schetsen van de stormloop zullen we straks maken. Nu eerst je gelaat. Onversaagd en onverschrokken, met haat in de ogen naar de vijand kijkend.

De beeldhouwer zet zich aan de tafel en maakt zich klaar om te schetsen.

Mankende soldaat (grommend het geweer met de bajonet tot vlak bij de beeldhouwer stekend): Onversaagd en onbevreesd, koelbloedig en dapper als een leeuw. De bajonet in de buik of de keel van den Duits.

Beeldhouwer (terwijl hij begint te schetsen): Ja. Ja. Ja. Daar dacht je dus aan vlak voor de stormloop.

Mankende soldaat: Ja. Maar elke stormloop begint met een vervelend wachten. Lange, lange, veel lange minuten wachtend in de loopgraaf. Wachtend op het fluitsignaal van de luitenant. Wat geborrel in maag en darmen en soms ook in de tussen de benen hangende ballen. Dan de laatste van de al twee uur lang overvliegende granaten horen. Er op vertrouwen dat die granaten de weg hebben vrij gemaakt en al wat Duits is tegen de grond gegooid.

Beeldhouwer: En dan komt het fluitje.

Mankende soldaat: Ja. En we klimmen uit de loopgraaf. (*hij gaat weer in gebukte aanvallende houding staan, met de bajonet bijna tegen het hoofd van de beeldhouwer - hij brult woeste klanken*)

Beeldhouwer: Je ogen. De haat in je ogen. De woeste, woeste haat.

Mankende soldaat: Niemand.

Beeldhouwer (heel even verbaasd opkijkend, maar steeds verder schetsend): Niemand?

Mankende soldaat: Niemand heeft tijdens de stormlopen ons gelaat gezien. (*woest grommend*) De moordlust in onze ogen gezien.

Beeldhouwer: Die moordlust was een uiting van vaderlandsliefde.

Mankende soldaat: Niemand stond voor ons met een schetsboek of met een fotoapparaat. Niemand heeft ooit gezien hoe woede en haat ogen en oren en lippen kregen. Niemand.

Beeldhouwer: Daarom is poseren nodig.

Mankende soldaat: We brulden. We tierden. Er waaiden paarse winden in onze keel. We voelden niet meer dat we voeten hadden, dat we een buik en borst hadden. We hadden geen wapen vast, we waren een wapen geworden.

Beeldhouwer: Heel belangrijk. Wapen wordt mens en mens wordt wapen. Die eenheid! Dat wordt een mooi beeld. Wanneer wordt de soldaat een wapen?

Mankende soldaat: Na twintig of dertig of veertig meter. Dan wordt de moordlust even hoog als het gebrul en als het bijna ononderbroken gesis van Duitse kogels die links en rechts van je vliegen. Er is geen besef dat links en rechts van je niet alleen kogels sissen, maar dat er ook kameraden neervallen, dat ze dood of bijna dood of al half en half dood met hun smoel tegen de natte aarde smakken.

Beeldhouwer: Jij hebt het overleefd.

Mankende soldaat: Sommigen hebben het overleefd.

De soldaat staat weer recht. Het geweer (met de kolf naar boven) wordt een steunstok. De soldaat bekijkt terloops de schetsen van de beeldhouwer.

Beeldhouwer: Het schetsen is nog niet gedaan.

Mankende soldaat: Waar blijft die eerste pint bier?

Beeldhouwer (in zichzelf gekeerd): De haat in de ogen en in het gebrul van de mond moet ik overbrengen op het hele lichaam. De vastberadenheid en de in dienst van vaderland en koning brullende haat moeten gloeien in het brons.

Mankende soldaat: Waar blijft die eerste pint bier?

Beeldhouwer (verstrooid): Bier? Ah, ja. Bruin streekbiertje. *(hij haalt een glas en een flesje bier van ergens onder de tafel)* De moffen hebben dat vier jaar lang graag gedronken. De brouwers hebben goede zaken gedaan.

Mankende soldaat (voor zich uit mompelend): Goede zaken gedaan.

De beeldhouwer ontkurkt de fles en giet het bier langzaam in het glas. De soldaat drinkt een paar grote slokken, maar tijdens het opborrelen van zijn herinneringen aan en van zijn gevoelens over de oorlog nipt hij slechts af en toe een klein slokje bier. De beeldhouwer luistert en schetst een paar gelaatsuitdrukkingen van de soldaat.

Mankende soldaat (in zichzelf pratend): Een en ander heb ik van horen zeggen, want ik heb maar één stormloop meegemaakt. Een paar trucjes uitgevonden om er geen tweede keer bij te zijn. Maar ik heb vaak in de eerste loopgraaf gestaan. Met ook daar gruwelijke momenten tijdens urenlang overvliegende en af en toe dichtbij ontploffende granaten, met het roepen en kreunen en zuchtend neervallen van vijf of tien meter naast je stervende makkers. Anders dan tijdens een stormloop was het denken en nadenken daar niet uitgeschakeld. In de loopgraaf hadden we nog oren die konden horen en ogen die konden zien. Het opkomen van de zon was altijd mooi om te zien; het droeve zingen van de wielewaal of het tjilpen van de altijd vrolijk op en neer wippende mus openden de deur naar herinneringen aan thuis.

Soms zat er geen vogel op een door granaten en gas verdorde tak van de boom. Dan zat moeder er. En zij was het die dan zong, die ‘Slaap kindje, slaap’ zong en de zachtgroene glans van haar ogen liet zien en dan ook haar handen naar ons uitstak en ‘Kom’ zei, ‘Kom, Janneman, kom’.

Beeldhouwer: Ah, moeders. Een of andere socialist in de gemeenteraad heeft voorgesteld een monument te laten maken waarop een treurende moeder zit, met naast haar een vermoeide of gekwetste soldaat, die zijn gehelmde hoofd op haar schoot legt. Maar de burgemeester wil een naar voren stormende held. Le héros de l’Yser, attaquaint.

Mankende soldaat (zet zijn monoloog voort, alsof hij de beeldhouwer niet heeft gehoord): Er stonden maar twee verdorde bomen in het niemandsland. Hun dode, maar naar groen hunkerende takken waren harde en beschuldigende vingers die de zwijgende hemel verwijten toeschreeuwden. Ze stampten de in ons wegebbende woede wakker en verweten ons lafaards te zijn. Ze riepen iets over recht en onrecht en helemaal vanzelf fluisterden onze lippen dat het tijd werd om het recht in eigen handen te nemen, om onze bajonetten in de buik van sergeanten en luitenanten en vooral van de generaals te planten, om onze kogels in hun verdomde lijf te schieten. Als antwoord op hun schuld aan de dood van de velen die hun spelletjes om heuvel A of bosweg B te veroveren hadden meegespeeld en het niet hadden overleefd.

De beeldhouwer kijkt met verstoorde en ook wat ongeruste blik naar de soldaat.

Mankende soldaat: Na hun moorden hebben vooral de generaals niet het minste schuldbesef. Het zijn net krokodillen. Ook die beesten hebben geen schuldbesef tijdens en na het inslikken van een mens. Zeg dat niet, zei de aalmoezenier, generaals hebben een christelijk geweten en ze doen wat God hen heeft bevolen. (*naar de beeldhouwer kijkend*) En als ze jou komen vragen om van die massamoordenaars een bronzen kop te maken? Ga je dan ja zeggen en ‘Vive le grand vainqueur de l’Yser’ roepen? Maar ik verwijt je niets. Ik heb geen bajonet in de buik van een generaal gestoken. Ik ben een zwijgende lafaard gebleven.

Beeldhouwer (een beetje stotterend): We. We. We dwalen af. We moeten. Terug naar. Het begin. Naar de. Woede. Tijdens. De stormaanval.

Mankende soldaat: Haha. De stormaanval. (*hij drinkt het laatste bier, grijpt het geweer vast en gaat nog eens in de half gebukte aanvalshouding staan*) De prikkeldraad is al doorgeknipt, de Duitse loopgraven liggen vol doden en halve doden, maar ze zijn een goede ondergrond om door te stoten naar heuveltje A. En dat heuveltje A willen en zullen we hebben. (*brult*) Vooruit. Tuittetuit vooruit. Heuveltuit en tuittetuit vooruittetuit.

Beeldhouwer (weer schetsend): Ja. Dat is het. Dat is het. De woede. De aanval. Le héros de l’Yser. Merci. Merci.

De soldaat plant brullend zijn bajonet in de tafel en zakt even in elkaar.

Beeldhouwer: Oei, mijn tafel.

Mankende soldaat (na eventjes naar de iets gehavende tafel te hebben gekeken): In de tranchees van den Yser stond er geen tafel. Maar twintig of dertig of veertig keer heb ik mijn bajonet in een rat kunnen steken. (*na een poos*) Een van die ratten heb ik levend geroosterd. Het was een met wangen en lippen en oren van dode soldaten volgevreten rat. Met mijn bajonet in haar lijf. Heel langzaam stervend. Met haat in haar ogen. Haat en wraaklust. En in haar ogen ook het grote verlangen om haar tanden in mijn neus en in mijn lippen te zetten. Om ook mijn wangen aan flarden te scheuren. (*naar de beeldhouwer kijkend*) Een monument voor de stervende rat. Een twee meter lange rat. In brons. Dat zou je misschien ook moeten maken.

Beeldhouwer (weer een beetje stotterend): Dat zal. De burgemeester. Niet vragen.

Mankende soldaat (na een poos): Waar blijft die tweede pint bier? En de sigaar?

Beeldhouwer: Ik heb alleen een restant Duitse sigaren. Maar ze zijn goed. Ze zijn in de winkels ook nog altijd te koop.

Mankende soldaat: Er zijn ook goede soldaten in het Duitse leger. Ik heb ze niet ontmoet, maar ik veronderstel dat er ook daar enkele soldaten al lang rondlopen met het verlangen om een bajonet in de dikke pens van hun generaal te steken. En wat jammer dat ze zo lang hebben gewacht om hier met rode vlaggen rond te lopen en de macht te grijpen. Hun soldatenraden komen vier jaar te laat.

De beeldhouwer haalt een sigarenkistje uit de tafellade en toont de sigaren aan de soldaat.

Beeldhouwer: Echt goeie sigaren.

Mankende soldaat: Ik neem er twee.

Beeldhouwer: Maar dan geen tweede bier.

Mankende soldaat (terwijl hij de sigaren uit het kistje neemt): Dan neem ik er drie.

Beeldhouwer: Jaja. Geluk ermee. *(met opgestoken vinger)* Is dat?

Er is (nog iets verwijderde) muziek te horen: tromgeroffel en een wild trompetgeschal. De muziek danst op een langzaam aanzwellende golf van gejuich.

Mankende soldaat: Dat is. Muziek. En gejuich.

Beeldhouwer (enthousiast): Muziek en gejuich. Feest. Feest. Daar wil ik bij zijn. *(hij gaat haastig af)*

Een van de zes gesneuvelden in Nergensland zet zich recht. Hij luistert naar de muziek.

Ook Schobbejak kruipt recht.

Een overvloedig licht kondigt de nieuwe tijd aan.

De mankende soldaat gaat naast Schobbejak staan.

Schobbejak: Het elfde uur van de elfde dag van de elfde maand van het jaar Achttien. De eerste overwinningsparade. Een vooroefening op de komst van Keunink en Keuneginne.

Schobbejak slaat een arm rond de nek van de mankende soldaat.

De vijf andere gesneuvelden zijn ook recht gekropen. De muziek windt hen op, maar ze blijven zitten. En ze zwijgen.

De muziek zwelt aan. De tonen van de kriskras door elkaar gespeelde Belgische, Franse en Britse nationale liederen worden overstemd door gejuich van de naar koeken en warme chocolade hunkerende burgers.

Een parade van wel honderd Belgische, Franse en Britse vlaggen trekt voorbij.

Achter de vlaggen stappen een generaal, een kolonel van de rijkswacht (in uniform met kepie) en vier dikbuikige burgers (met zwarte hoge hoed).

De vlaggenparade valt op de achtergrond stil. Twee obers hangen de vlaggen aan de achterwand: een kleurrijke hulde aan de te vieren helden.

De zes prominente deelnemers aan de optocht zetten zich aan een ronde tafel. Ze bestellen de lang opgespaarde champagne, die even later door een van de twee obers wordt gebracht. Ze maken vrolijke gebaren en praten onhoorbaar, maar zichtbaar enthousiast over de heerlijke vooruitzichten van de naoorlogse tijd en brengen rechtstaand een heildronk uit.

Een af en toe rondwandelende en met de bellen van zijn zotskap rinkelende Schobbejak vertelt over het einde van de oorlog en over de naoorlogse vooruitzichten van de prominenten. De ergens in zijn nabijheid zittende mankende soldaat luistert naar Schobbejaks verhaal en stelt Schobbejak af en toe een vraag of beaamt wat hij zegt.

*Schobbejak:
(na een korte introductie op de fluit)*

't Is uut, 't is uut
't is tuuterdetuut gedaan
met het delven van tranchees,
met het poetsepoetsen
van geweren en bajonetten,
en met het bange luisteren
naar het sissend en loeiend
rond de oren vliegen van de
gloeiend warme kogels en granaten.

Mankende soldaat: Is het wel waar, wel waar?

't Is uut, 't is uut
't is tuuterdetuut gedaan
met vier jaar in de modder zitten,
in de modderboue en moddermud,
in de dreckschlamme muddymoize
en in de bouillasse moizemud.

Mankende soldaat: Nooit geen moizemud meer?

't Is uut, 't is uut
't is tuuterdetuut gedaan
met ja te zeggen als je
nee wilt vloeken.

Mankende soldaat: Nooit meer vloeken?

Ze zeggen dat het uut en uut is,
dat het tuuterdetuut gedaan is
met leger- en met oorlogsdwang.
Maar is het ook echt gedaan?
Is het echt, echter dan echt
voor goed gedaan?

Mankende soldaat: Dat is de vraag, dat is de grote vraag!

't Is NIE uut, NIE uut, NIE uut
en ook niet helemaal vergeten,
dat we droomden en nog wel eens dromen
over glinsterend scherpe bajonetten

in de buik van al wie sterren
 en strepen heeft op mouw of kraag
 en zeker ook in de buik van al wie
 in genadeloos steenharde rust
 zijn barbaarse naam schreef
 onder het dood-met-de-kogelvonnis
 voor wie geen oorlog maar vrede wou.

Mankende soldaat: Dromen, niet meer dan dromen?

En 't is ook NIE uut, NIE uut, ook NIE uut
 voor wie daar aan een ronde tafel zit
 en heel gezapig praat over een toekomst
 vol van glorie en veel geldgewin.

Mankende soldaat: Geldgewin?

De konten op de stoelen rond de ronde tafel zijn
 van de burgemeester met de zwarte hoge hoed,
 van de generaal met de rijkversierde kepie,
 van de directeur van de Banque Patriotique
 met een ook al zwarte hoge hoed,
 van de op een dik pak aandelen zittende rentenier
 met een superzwarte zwarte hoge hoed,
 van de directeur van Les Entreprises du Sanglier
 met de fijnste van zijn vier of zes zwarte hoge hoeden
 en van de kolonel van de Gendarmerie Nationale
 met de naar inquisitie en kerkers geurende kepie.

Mankende soldaat: Naar de hel met die kolonel!

Dat uitgelezen en in edele kringen
 hooggeëerd gezelschap aan de ronde tafel
 praat heel blijmoedig, af en toe met lage
 en soms met bruisend hoge stemmen,
 over een toekomst vol van eer en roem
 en over een zwemmen in een zee van geld.

Mankende soldaat: Ah, dat geld. Mijn beetje beeldhouwgeld.

Een volgende oorlog wordt een apocalyptisch
 feest van vuur en staal, zegt de generaal
 en hij voorspelt een wonderlijke groei
 van nieuwe en vernieuwde wapens.

Mankende soldaat: Meent hij dat?

Bankdirecteur en rentenier,
 burgemeester en Sanglierdirecteur
 die wrijven langdurig in de handen.

Merci, mon général, merci, merci
 voor dat goede nieuws
 over wonderlijk nieuwe wapens
 en over groeiende en bloeiende aandelen
 en winsten belegd in nog meer aandelen
 en over in de bank beheerde winsten
 die zwellen en zwellen tot hemelhoog fortuin.

Mankende soldaat: Mijn beetje beeldhouwgeld.

Merci, mon général, merci, merci.
 Wij zorgen voor de duizend maal duizend
 vliegende avions de combat en bombardiers
 die geen huizen, maar hele straten en hele steden
 riffelroefel in brandend puin herschapen.
 En duizend maal duizend keer zorgen wij ook
 voor de met veel en zwaar geschut bewapende
 en ri ru ri ru ratelende en ondoordringbaar dikke tanks.

Mankende soldaat: De ri ru ri ru ri ru ratelende tanks.

Er zijn er en effet en inderdaad
 duizenden van nodig, zegt de generaal.
 En duizendvoudig zal ook de winst zijn,
 zeggen de hoge hoeden rond de tafel.
 Merci, mon général, mille fois merci.

Mankende soldaat: En kunnen we er iets tegen doen?

De kolonel van de gendarmerie,
 ook in naam van de aan hermelijn
 en groothedswaan verslaafde rechter,
 die staat recht, schraapt zijn keel
 en zweert dat geen duimbreed
 wordt geweken van het voornemen
 om al wie wegkeek en nog wegstijgt
 van de glorierijke vaderlandse vlag,
 en dat ook al wie in een straat woont
 en niet in een rue wil wonen,
 dat wie dit deed en doet
 met knuppeldans heropgevoed wordt
 en zonder boe of bah in de kerker vliegt.

Mankende soldaat: Is dat waar van die rue?

Merci, merci, roepen de hoge hoeden
 en wees welkom, generaal en kolonel,
 wees welkom op de naar kruit en jachthond
 hunkerende velden van ons jachtgebied.
 In afwachting van een nieuwe lading piotten,

zijn konijn en haas, zijn patrijs en parelhoen
bereid om door uw hand te sneuvelvallen.

Mankende soldaat: Ik vroeg: is dat waar van die rue? Moet ik naar een Rue verte?

Schobbejak: Alleen de hoge hoeden zeggen ja.

Mankende soldaat: Wij niet?

Schobbejak: Wij niet. En jij zeker niet. Je hebt aan de IJzer toch vaak de geweldloze plantrekker gespeeld. Koeioneren als antwoord op koeioneren. Als de hoge hoeden ons koeioneren, moeten wij ook hen eens koeioneren. En na al dat vierjarig zwijgend knikken, kan er vanaf nu ook eens een luide neen worden geroepen.

Mankende soldaat: Een neen?

Schobbejak: Een luide neen. Een NEEN.

Mankende soldaat: Een donderend NEEN, NEEN, NEEN.

Schobbejak (de soldaat van dichtbij bekijkend): Je ziet een beetje bleek. Schrik om naar de Groenestraat te gaan?

Mankende soldaat: Ik ben niet meer wie ik vier jaar geleden was. Niet alleen mijn voeten, maar ook mijn ziel is door de modder gesleurd. En ook mijn lief.

Schobbejak: Zal niet meer zijn wie ze vroeger was.

Mankende soldaat: Iets in mij is gekraakt en blijft gekraakt. Zullen er geen vrouwen zijn die liever een dode held dan een levende mankepoot hebben?

Schobbejak: Misschien. Maar er is meer dan één misschien. Misschien staat dat lief al met open armen op jou te wachten. Hoe heet ze?

Mankende soldaat: Katrien. Ga je met me mee?

Schobbejak: Ja. Ik speel voor haar mijn mooiste melodie. Een Gents Katrienelied. Haar ogen zullen glanzen, haar glimlach zal een regenboog met zeven warme kleuren zijn.

Mankende soldaat: Merci, Schobbejak, merci.

Schobbejak (zijn arm rond de nek van de soldaat leggend): Kom, we gaan. Naar de Groenestraat.

Schobbejak en de mankende soldaat gaan af.

Het wordt langzaam donker. En in deze duisternis verdwijnen ook de zes prominenten rond de ronde tafel. De twee obers nemen de lege champagneglazen van de ronde tafel en gaan af.

tafereel negen

In - nu tot bijna de hele scène uitgebreide - Nergensland sijpelt een door wat bewolkte lucht getemperd daglicht langzaam binnen.

De zes in witte doodsgewaden gehulde gesneuvelden liggen stil op een nu gedeeltelijk donker- en hier en daar lichtgroene grond.

Op de achtergrond staan enkele struiken, maar naarmate het insijpelend licht meer en meer helderheid brengt, wordt langzaam duidelijk dat de hele achtergrond een oorlogsbegraafplaats is met een niet te tellen aantal witte kruisjes of gedenkstenen.

Aan de linker zijkant van Nergensland staat een zitbank.

Een paar gesneuvelden worden wakker. Ze geeuwen en kreunen de slaap uit hun stem, waardoor ook de andere gesneuvelden wakker worden. Tijdens hun korte naslaap bewegen ze weinig, maar ze murmelen een woordeloze taal.

Schobbejak komt op. Hij draagt een herfstig slobberpak en sleept een tuinhark mee. Zijn zotskap is vervangen door een gewone werkmanspet. Hij blijft in de buurt van de zes gesneuvelden staan en leunt met de armen op de steel van zijn tuinhark.

Schobbejak ziet de gesneuvelden alleen als dwaallichtjes. Hij hoort wel hun stemmen en kan er nu ook mee praten. De andere personen in dit negende tafereel zien en horen de gesneuvelden niet. Heel vaag voelen ze wel iets dat een of andere vorm van hun aanwezigheid in de West-Vlaamse aarde zou kunnen zijn. Wanneer ze door een gesneuvelde worden aangeraakt, voelen ze die aanraking slechts als een lichte en onverklaarbare rilling op hun huid.

Schobbejak: Al drie jaar tuinman in de verwoeste gewesten van bachten de kupe. Rustige job in de van oorlog nog wat zwangere buitenlucht.

Er gaat geen dag voorbij zonder het naar boven harken van brokken ijzer en koper en soms wel tien of twintig loden schrapnelbolletjes. Af en toe ook een niet ontplofte granaat. En een stuk heupgewricht of een kinnebak of ik weet niet wat van een soldatenskelet. Ja.

Ik hark ook stemmen uit de aarde. In het begin was het niet meer dan een onbegrijpelijk gemurmur, met tussendoor ook een wat pijnlijk gehinnik van een stervend paard.

Ik droom er ook over. Vrijwel elke nacht zie ik de stemmen uit de aarde kruipen. En overdag zie ik ze af en toe als witte dwaallichtjes rond mij zweven. Ze kruipen in de pijpen van mijn broek, kittelen mijn benen en knijpen in mijn billen.

Een paar stemmen zijn kort na de oorlog beginnen praten. Soms met een fluisterstem, maar de laatste tijd hebben ze een wat rauwe en droomdiepe, maar meestal ook heldere stem. En ze vertellen vreemde dingen. Over. Ja, over wat? *(hij kijkt naar de plaats waar de zes gesneuvelden zich intussen hebben opgericht en in een min of meer gehurkte houding naar hem kijken)* Over een nar.

Eerste gesneuvelde: Een dansende nar. In een maanbleke mantel.

Tweede gesneuvelde: Hij had een met schubben bedekt gezicht. En knabbelde op schrapnellood.

Derde gesneuvelde: En spuwde.

Schobbejak: En ik begon het een beetje te begrijpen.

Vierde gesneuvelde: Ik liep in een met modderbomen begroeid bos. Was verdwaald.

Vijfde gesneuvelde: Ik viel en proefde de aarde.

Zesde gesneuvelde: Ook mijn lippen aten een donkernatte aarde.

Eerste gesneuvelde: De nar spuwde en duwde me tussen licht en donker.

Tweede gesneuvelde: In de holle weg van het niemandsland naar Nergensland.

Derde gesneuvelde: Versmolten we tot een tijdloos Niets.

Vierde gesneuvelde: En plots waren er ook handen.

Vijfde gesneuvelde: Die ons eerst in en dan uit de aarde trokken.

Zesde gesneuvelde: En ons naar de sterren slingerden.

Schobbejak: Ja. Ik begon te begrijpen dat ze over hun dood vertelden.

Eerste gesneuvelde: Ik heb geen sterren gezien. Ik was verbrokkeld.

Tweede gesneuvelde: En kroop in honderd en meer stukken in een ondoordringbaar dikke mist.

Schobbejak: Dat ze over hun dood vertelden en over hun weg tussen leven en dood.

Derde gesneuvelde: En ergens. Ergens was er een stem.

Vierde gesneuvelde: Een hemelbrede stem.

De zes gesneuvelden (niet synchroon murmelend): Mijn stem? Mijn stem?

Vijfde gesneuvelde: Een stem die 'mama' riep.

Zesde gesneuvelde: Mama.

De zes gesneuvelden (niet synchroon murmelend): Mama? Mama? Mama?

Schobbejak: En ik begreep dat ze tussen leven en dood met of zonder stem naar hun moeder hadden geroepen.

Een in een lange zwarte mantel gehulde en ongeveer veertigjarige vrouw (de moeder) komt op en blijft op de rand van Nergensland staan. Ze heeft een rode roos in haar rechter hand. Ze doet een paar stappen naar voor, kijkt naar de plaats waar de zes gesneuvelden zitten en drukt de roos tegen haar borst.

Een ongeveer even oude man (nonkel Frans) is intussen ook opgekomen en blijft op korte afstand van de vrouw staan. Hij sluit even de ogen, kijkt daarna met een schijnbaar emotioneel blik star voor zich uit. Een wat gebroken stem verraadt echter dat hij toch onder een of andere pijn gebukt gaat.

Schobbejak volgt het gesprek tussen de moeder en nonkel Frans en de reacties daarop van de zes gesneuvelden.

De moeder: Is dit de plaats waar Robbie was?

Nonkel Frans: Ja.

De moeder: Waar hij stierf?

Nonkel Frans: Ja. Dat is de vlakte ten noorden van Ieper.

De moeder: Boezinge.

Nonkel Frans: Boezinge. Zuidschote.

De moeder: De plaats waar hij stierf.

Nonkel Frans: De plaats waar hij stierf.

De moeder: Het is raar hier te zijn. Op de plaats waar ook Robbie was.

De eerste gesneuvelde zakt in elkaar en kruipt dan moeilijk recht. Hij mompelt onverstaanbare klanken.

Tweede gesneuvelde: De vrouw zoekt een Robbie.

Derde gesneuvelde: Wie is Robbie?

Vierde gesneuvelde: Ik had een naam. Maar ze is weg.

Vijfde gesneuvelde: Ook ik had een naam. Ze is ook weg.

Eerste gesneuvelde: Ma. Ma. Ma.

Zesde gesneuvelde: Ma? Ma? Ken je die vrouw?

Eerste gesneuvelde: Ik ben. Ik ben.

Tweede gesneuvelde: Robbie?

Eerste gesneuvelde: Ja. Ik ben Robbie.

De eerste gesneuvelde begint in de richting van de moeder te kruipen.

De vijf andere gesneuvelden (gedurende een geruime tijd stil murmelend): Robbie. Hij heet Robbie. Hij heet Robbie. Robbie. Robbie.

Eerste gesneuvelde (nog dichterbij de vrouw kruipend): Mama. Mama. Mama. *(naar de man kijkend)* En nonkel Frans.

De moeder: Heel raar. Hier te zijn. Op de plaats waar Robbie was. Waar Robbie stierf.

Nonkel Frans: En waar hij ook nu nog is.

De moeder: Dat gevoel heb ik ook.

Eerste gesneuvelde (weer naar de moeder kijkend): Ja. Dit is de plaats waar ik was en waar ik ben. Mama. Mama? Mama.

De vijf andere gesneuvelden (niet synchroon murmelend): Mama. Mama.

De moeder (nadat ze haar twee handen voor haar ogen heeft geslagen): Ik wil niet zien wat ik ook nu weer in mijn verbeelding zie.

Nonkel Frans: Misschien is niet weten beter dan veel weten. Dan weten hoe hij stierf.

De moeder: En toch doet het niet weten pijn.

Nonkel Frans: Ook het weten zou pijn doen. Wat kunnen we meer doen dan aanvaarden wat is en wat altijd blijven zal? De mens wikt en God beschikt, zegt men.

De moeder (naar de verste hoek van Nergensland kijkend): Zegt men.

Eerste gesneuvelde: Mama.

De moeder: Zou hij aan mij gedacht hebben? Mij in een laatste levensflits gezien hebben?

Nonkel Frans: Misschien wel. Dat zal een mysterie blijven.

De eerste gesneuvelde is nu tot vlak bij de moeder gekropen. Hij legt zijn hoofd tegen haar benen, tegen haar buik.

Eerste gesneuvelde: Vlak voor en vlak na het spuwen van de nar heb ik je gezien. Zat ik op je schoot. At een koek en dronk de warme chocolademelk die we samen hadden gemaakt.

De moeder: De laatste avond dat hij thuis was aten we pannenkoeken.

Nonkel Frans: Met appelstroop.

De moeder: Acht pannenkoeken at hij.

Eerste gesneuvelde: Acht pannenkoeken. Met donkerbruine appelstroop.

De moeder: Met kerstdag ben ik weer thuis, zei hij. Eten we dan kalkoen?

Eerste gesneuvelde: Kalkoen. In de loopgraven was er geen kalkoen.

De eerste gesneuvelde streelt de buik van zijn moeder, laat haar dan los, want de moeder stapt langzaam naar de plaats waar de vijf andere gesneuvelden zitten. Schobbejak neemt groetend zijn pet af. De moeder legt de rode roos bij de naar haar opkijkende vijf gesneuvelden. Ze blijft er een tijd met gebogen hoofd staan. Nonkel Frans is haar gevolgd en staart naar de wijde vlakke van Nergensland. Intussen is de eerste gesneuvelde terug bij de vijf andere gesneuvelden gekropen.

Op de achtergrond verschijnt een souvenirverkoopster met een kleine handkar.

Souvenirverkoopster (roepend): Ieper souvenirs. Souvenirs d'Ypres. Ypres war souvenirs. Handmade poppies. Schoorsteengarnituren van granaathulzen. Prentkaarten van de vroegere en de verwoeste stad. Gedenkkaarsen. Klaprozenzaad.

Nonkel Frans en de moeder kijken naar de souvenirverkoopster, die met haar handkar naar voor komt. De moeder bekijkt de souvenirs in de handkar.

De moeder (tot nonkel Frans): Poppies? Of zaai je liever klaprozenzaad in de tuin?

Nonkel Frans: De kans op een goede groei en bloei is niet erg groot. Wij hebben geen West-Vlaamse aarde in de tuin.

Souvenirverkoopster: Er is veel vraag naar granaathulzen. Ze kunnen zowel schouwgarntuur zijn als een koppel vazen voor klaprozen en andere bloemen. *(ze toont een bewerkte granaathuls)* Dertig centimeter hoog. Gele koper. Met in het koper gegraveerde bloemstengels. Blijft glanzend mooi met af en toe een beetje koperpoets.

De moeder: Is dit geen verheerlijking van het wapengekletter?

Souvenirverkoopster: Het is een veelgevraagd souvenir.

De moeder (haar hoofd schuddend): Geen herinneringen aan wapens in mijn huis. *(tot nonkel Frans)* Kom.

Nonkel Frans: Geen gedenkkaars?

De moeder: Mijn Robbiekaars brandt al meer dan drie jaar.

De moeder en nonkel Frans gaan af. De wat ontevreden kijkende souvenirverkoopster werpt een handgroet naar Schobbejak en gaat met haar handkar terug naar de achtergrond. Schobbejak heeft haar groet beantwoord met een elegante buiging en een afgenomen pet.

Schobbejak (in zichzelf): Garnalenverstand. Ze verkoopt ook kinderspeelgoed. Houten gewiertjes en kartonnen soldatenhelmen. Garnalenverstand.

De zes gesneuvelden (eerst murmelend, dan – helemaal op het einde - verstaanbaar): Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand. Garnalenverstand.

Eerste gesneuvelde: Mama weg. Ze heeft me niet gezien.

Tweede gesneuvelde: Ze heeft je een naam gegeven.

Derde gesneuvelde: We zullen je er elke dag aan herinneren dat je Robbie heet.

Vierde gesneuvelde: Wanneer keert mijn naam terug?

Vijfde gesneuvelde: Schobbejak weet het.

Schobbejak (tot de gesneuvelden): Alleen bloedbanden brengen de naam terug. En alleen als ze naar hier komen. De moeder van Robbie heeft hem niet gezien en ook niet gehoord, maar ergens diep in haar heeft ze hem wel gevoeld.

Eerste gesneuvelde: Gevoeld. Maar heel even gevoeld? En nu nooit meer?

Schobbejak: Na dit terugzien zijn er nog meer wegen tussen moeder en zoon. Er is de zon. Er is de maan. Er is de wind. *(tot de eerste gesneuvelde)* Roep 'mama'. Zon of wind zal jouw stem tot bij haar brengen.

Eerste gesneuvelde (roepend): Mama.

Een dwarrelwind zoekt over Nergensland.

De stem van de moeder (in de wind): Robbie. Mijn Robbie.

Eerste gesneuvelde (met van ontroering wat bibberende stem): Mama.

Zesde gesneuvelde: Van de wind maken we al veel langer gebruik.

Tweede gesneuvelde: De wind voert ons naar al wat groeit en bloeit, naar al wat leeft.

Derde gesneuvelde: En we klampen er ons aan vast.

De zes gesneuvelden (niet synchroon): We klampen ons aan alles vast. Aan alles vast.

Tweede gesneuvelde: Aan de bomen.

Derde gesneuvelde: Aan de struiken.

Vierde gesneuvelde: Aan de koeien.

Vijfde gesneuvelde: En aan de geiten.

Zesde gesneuvelde: Aan de vogels.

Tweede gesneuvelde: Aan de velden met tarwe en haver.

Derde gesneuvelde: Aan de moestuinen met prei en selder.

Vierde gesneuvelde: Aan de aardbeien en rode bessen.

Vijfde gesneuvelde: Aan de appels en peren.

Zesde gesneuvelde: Aan de pruimen en kersen. En aan de noten.

De zes gesneuvelden: We leven in de wortels van struik en boom. We zitten in het groen van hun bladeren. We zitten in de smaak van appel en peer, in het sap van pruim en kers, in het rood van aardbei en bes.

Eerste gesneuvelde: We zwemmen in de melk van koeien en geiten.

Tweede gesneuvelde: We zitten in de smaak van boter en kaas.

Derde gesneuvelde: Bij de molenaar worden we meel en zemelen.

Vierde gesneuvelde: Bij de bakker worden we tot brood gekneed.

Vijfde gesneuvelde: Worden we geur en smaak van vers gebakken brood.

Zesde gesneuvelde: We strelen de lippen van wie ons eet.

Eerste gesneuvelde: Van het kind dat kersen eet.

Tweede gesneuvelde: Van de boer die zijn rapen en uien eet.

Derde gesneuvelde: Van de boerin die niet weet dat wij in het zuur van haar karnemelk zitten.

De zes gesneuvelden: Zo gaat dat. In het tussen licht en donker liggend Nergensland.

Schobbejak: Tienduizenden liggen al op de begraafplaatsen.

De zes gesneuvelden: Zij zijn gevonden. En ze hebben een graf. Met groen gras en af en toe een bloem. Ze hebben een steen en in de steen staat hun naam. En onder die naam kunnen ze rustig slapen.

Schobbejak (vooral in zichzelf): Ja. Ze hebben een graf en een paar duizend hebben er geen en liggen nog altijd in of naast een veld. Soms verscheurd in tien of honderd brokken. Hun vlees en bloed zijn voedsel voor al wat wortel heeft, voor al het nieuwe leven dat hier weer groeit en bloeit. *(tot de gesneuvelden)* Ze gaan muren bouwen met de namen van al wie geen graf heeft. Van wie in de velden liggen en als dwaallichtjes rond mij fladderen. Is dat geen troost?

De zes gesneuvelden: Klein stapje vooruit. Van nietsenietsie tot ietsepietsie.

Schobbejak: (na een diepe zucht) En nu ga ik vijf of zes minuten werken.

Zesde gesneuvelde: Blijf nog even. Het is tijd om de vogels te roepen.

Schobbejak: Vogels? Welke vogels?

Zesde gesneuvelde: Alle vogels.

Schobbejak: Die zijn niet te tellen of te vangen. Is er een voorkeur? Zwarte vogels of kleurpieten?

Zesde gesneuvelde: Zwarte vogels. Witte vogels. Alle vogels.

Schobbejak: Kraaien? Merels en eksters?

Zesde gesneuvelde: Zwart, wit, grijs, bruin. Kleur heeft geen belang.

Schobbejak: Meeuwen?

Zesde gesneuvelde (enthousiast): Ja. Grote en sterke meeuwen. En duiven.

Schobbejak: Kraaien, meeuwen en duiven? Die maken wel eens ruzie.

Zesde gesneuvelde: Ze schijten grote stronten.

De zes gesneuvelden (niet synchroon): Hun aars is een kanon dat grote stronten spuwt. Grote. (stiller en stiller) Grote. Grote. Grote. Grote.

Bij de gesneuvelden zijn de vogels blijkbaar in een nevel aan het verdwijnen. Ze kijken nieuwsgierig naar de zijkant van Nergensland, waar de jonge vrouw Tine opkomt en zich neerzet op de zitbank naast Nergensland.

De zes gesneuvelden murmelen vraagtekens.

Schobbejak: De vogels zijn vergeten. En nu ga ik werken.

Schobbejak gaat naar de achtergrond. Hij harkt er de grond tussen de struiken, maar staat af en toe ook met de armen op de steel van zijn tuinhark te kijken naar wat er in Nergensland gebeurt.

Tweede gesneuvelde (een beetje naar voor kruipend en de jonge vrouw Tine met grote aandacht bekijkend): Kennen we deze vrouw?

Derde gesneuvelde: Ik ken of herken haar niet.

Vierde gesneuvelde: Ook ik ken haar niet.

Vijfde gesneuvelde: Ik ken haar.

Tweede gesneuvelde: Is het een mama?

Vijfde gesneuvelde: Het is. Het is.

De vijf andere gesneuvelden wachten vol ongeduld op meer uitleg.

De jonge vrouw Tine kijkt een lange poos strak voor zich uit. Bekijkt dan haar handen. Haar linker hand streelt haar rechter hand. Haar vingers strelen haar lippen en wandelen in haar lange haren. Ze kijkt weer strak voor zich uit.

Er komt een oudere vrouw (de weduwe) op. Ze kijkt naar Nergensland, bekijkt de jonge vrouw Tine, aarzelt even, maar zet zich dan toch op korte afstand van haar op de zitbank neer.

De twee vrouwen bekijken elkaar.

De weduwe: Een officier is me in het jaar Zeventien komen zeggen dat mijn man vermist was. Ik heb lange tijd gehoopt dat hij nog leefde. Misschien als krijgsgevangene in Duitsland of na een vlucht ergens ondergedoken in Frankrijk. Hij was de oorlog beu. Dat is het laatste dat hij mij schreef.

Tine (meer in zichzelf dan tegen de weduwe): Na het bericht van zijn dood was er nevel en mist in mijn leven.

De weduwe: Je man?

Tine (het hoofd schuddend): Nee. (na een poos) Mijn vriend. We hadden.

De weduwe: Trouwplannen?

Tine: Trouwplannen.

Tweede gesneuvelde (met aandrang tot de vijfde gesneuvelde): Zeg toch haar naam. Zeg haar naam.

Vijfde gesneuvelde: Ze is de Tine die ik heb gekend.

Gedurende geruime tijd murmelen de vijf andere gesneuvelden stilletjes de naam Tine.

Vijfde gesneuvelde (in extase): De Tine die ik heb gekend. Die één avond mijn lief en mijn vrouw is geweest. Op de enige en meteen ook laatste dag dat ik haar als vrouw heb gezien, hebben mijn vingers op de wervels van haar rug gedanst. Over haar rug gewandeld. De zachtheid van haar navel gezocht. Haar ronde en warme billen gestreeld.

De weduwe: Er was een voornemen om na de oorlog te trouwen.

Tine: Ja. Eenmaal hebben we elkaar bemind. Ik bedoel: helemaal in elkaar opgegaan. En af en toe betreur ik dat ik toen niet zwanger werd. Dat ik nu geen kind heb met lippen of ogen waarin de warmte en de tederheid van die Raf zichtbaar aanwezig zijn.

De weduwe: Ja. Dat kan ik begrijpen.

Vijfde gesneuvelde: Ze heeft mijn naam genoemd. Ik was en ben Raf.

De vijf andere gesneuvelden: Hij heeft een naam. Hij is Raf. Raf. Raf.

Gedurende geruime tijd murmelen ze stilletjes de naam Raf.

Vijfde gesneuvelde (naar Tine kruipend): En nog steeds zie ik mijn vingers die van haar rug naar haar lange haren gingen en naar haar lippen die zich helemaal vanzelf openden, die al lang op mijn lippen schenen te wachten. Een wonderlijk uur.

Tine (vooral in zich zelf pratend): Zijn handen in mijn haar. Zijn lippen op mijn lippen. En binnen in mij een warmte die ja zei, die ja zei. Die een op en neer golvende zee was. Een zee van een oneindig breed en diep verlangen.

De weduwe (na een poos): Ik heb twee zonen. De oudste is ook aan het front geweest. Ergens in Frankrijk. Hij heeft het overleefd, maar hij vertelt haast niets over de oorlog. Een paar keer heb ik bij hem de wil gezien om er iets over te vertellen, maar wat hij wilde zeggen kwam er niet uit. Het leek alsof een bibber zijn tong verlamde.

Tine: Misschien is het beter dat ze niet naar dat verleden kijken.

De weduwe: Mijn zoon weigert zijn oorlogsmedailles te dragen. Die etterpuisten niet op mijn borst, zegt hij.

Intussen is de vijfde gesneuvelde tot bij Tine gekropen. Hij legt zijn hoofd op haar schoot.

Tine kijkt naar boven, naar de bewolkte lucht. Ze voelt heel vaag de aanwezigheid van haar vroegere lief.

Tine: Mijn moeder heeft gezegd dat ik naar hier moest komen. Om afscheid te nemen. Om aan een nieuwe toekomst te kunnen beginnen. Ergens rond Ieper zweeft zijn geest rond, zei ze.

Vijfde gesneuvelde: Tine, mijn Tine.

De weduwe: Ergens rond Ieper.

Vijfde gesneuvelde: Tine, mijn Tine.

De weduwe (door emotie met een af en toe wat hortende stem): Ergens rond Ieper was mijn man vermist. Dat was en is nog steeds de officiële versie. Een van zijn makkers is me later een andere versie komen vertellen. Tijdens een sluipatrouille is hij vlak bij de prikkeldraad van de Duitse loopgraaf neergeschoten. Hij lag daar, dood of gekwetst. Men heeft hem daar niet kunnen weghalen. De artillerie heeft dat verhinderd. Enkele zware granaatinslagen hebben niet alleen de Duitse loopgraven toegetakeld, maar ook het lichaam van mijn man vermorzeld.

Tine: Ook van Raf is geen herkenbaar stukje teruggevonden.

Vijfde gesneuvelde: Tine, mijn Tine. Er zit treurnis in de geur van je schoot.

De weduwe: Ik wil een voettocht tussen de velden maken. Met een brandende kaars in mijn handen.

Tine: Om ergens iets van je man te ontmoeten?

De weduwe: Om iets te voelen van wat hij heeft gevoeld.

Tine: Ook mijn moeder zei zo iets. Ga naar die velden, zei ze. En begin dan aan een nieuwe toekomst. (*wat aarzelend*) Iemand is al een beetje verliefd op mij. En misschien. Misschien. Ik weet het niet.

De weduwe: Je bent te jong om alleen te blijven. Grijp die kans. Ja, doe het. Het verleden loslaten wordt moeilijk, maar toch, maar toch.

Tine: Als er een nieuwe toekomst is, dan, dan, dan. (*ze aarzelt*) Dan stel ik me voor dat Raf onzichtbaar in mijn keuken en in elke hoek van mijn slaapkamer zal staan. Dat hij tijdens de maaltijden naast mij aan tafel zal zitten. Dat hij zal kijken. Kijken. Kijken. Kijken naar de liefde die hij mist.

Vijfde gesneuvelde: Die ik mis. (*hij heft zijn hoofd van haar schoot, kijkt omhoog, zoekt haar ogen*) Die ik mis.

Tine: Dat hij misschien op de rand van het bed zal komen zitten. En nog meer zal kijken naar de liefde die hij mist.

Vijfde gesneuvelde: Die ik mis. Die ik maar eenmaal heb gehad. En die ik mis.

De weduwe (even een hand op de schouder van Tine leggend): Door hier afscheid te nemen, zal het misschien minder erg zijn dan je nu vreest.

De souvenirverkoopster komt met haar handkar weer naar de voorgrond.

Souvenirverkoopster (roepend): Ieper souvenirs. Souvenirs d'Ypres. Ypres war souvenirs. Handmade poppies. Schoorsteengarnituren van granaathulzen. Prentkaarten van de vroegere en de verwoeste stad. Gedenkkaarsen. Klapprozenzaad.

De weduwe: Ik koop een kaars. Wil je er ook een?

Tine: Ja. Samen een voettocht, met een brandende kaars in de hand.

De weduwe en Tine gaan tot bij de souvenirverkoopster. Ze kiezen elk een kaars.

Souvenirverkoopster: Heel speciale streekgebonden kaarsen. En maar drie frank. En één frank voor ook een heel speciaal doosje lucifers.

Tine wil haar kaars betalen, maar de weduwe schudt haar hoofd.

De weduwe: Je krijgt die kaars van mij.

Tine: O. Bedankt.

Tine omhelst de weduwe. De weduwe streelt een schouder en de rug van Tine en betaalt dan de kaarsen en de lucifers aan de souvenirverkoopster.

Tine (terwijl ze helpt bij het aansteken van de kaarsen): Elk met een brandende kaars in de hand. Twee vlammetjes die Raf en jouw man gaan zoeken. Hoe heet hij?

De weduwe: Alfons. Ik noemde hem Fonne.

Tine: Twee vlammetjes die Fonne en Raf gaan zoeken.

De weduwe: Op een van die velden zal ik mijn hand op de aarde leggen. Op Fonne.

Tine: Ik neem een handvol aarde mee.

De weduwe: Zal ik ook doen.

Tine: West-Vlaamse aarde. Met de adem van Raf. En ergens in een veld zal ik de kaarsvlam in de aarde duwen. Met een boodschap van liefde. De vlam en die liefde zullen naar mijn Raf op zoek gaan. En zullen hem ontmoeten.

De souvenirverkoopster gaat met haar handkar naar de achtergrond. Even later gaat ze daar af.

Schobbejak legt zijn tuinhark op zijn schouder en keert langzaam terug naar de gesneuvelden in Nergensland. Hij kijkt de vertrekkende vrouwen na.

De weduwe en Tine beginnen hun voetreis met elk een brandende kaars in de rechterhand. Ze gaan heel traag en ingetogen van de voorgrond naar de achtergrond en gaan daar af.

Vijfde gesneuvelde: Ze zijn weg.

Zesde gesneuvelde: Met elk een licht van liefde gaan ze zoeken.

Eerste gesneuvelde: En niet vinden wat ze zoeken.

Tweede gesneuvelde: Ze zullen alleen voelen.

De zes gesneuvelden (niet synchroon murmelend): Alleen voelen. Alleen voelen. Alleen voelen.

Schobbejak: Alleen voelen.

Het wordt langzaam donker. En in de duisternis verdwijnen ook Schobbejak en de zes gesneuvelden.

tafereel tien

Ook nu ontwaakt Nergensland door een langzaam naar binnen sluipend en door wat bewolkte lucht getemperd daglicht.

De zitbank aan de linker zijkant van Nergensland is verdwenen.

De zes in witte doodsgewaden gehulde gesneuvelden wandelen op en neer. Af en toe kijken ze naar de op de achtergrond staande struiken en naar de vele witte kruisjes of gedenkstenen van de oorlogsbegraafplaats.

Schobbejak draagt weer zijn herfstig slobberpak en zijn werkmanspet. Een dikke wollen halsdoek suggereert een wat koude dag.

Schobbejak (opkomend, tot de gesneuvelden): Vandaag komt de fanfare. De Novemberfanfare.

Tijdens de hierna volgende opsomming van de deelnemers aan de Elf November Parade stappen Schobbejak en de zes gesneuvelden als in een optocht heen en weer.

Eerste gesneuvelde: De Elf November Parade.

Tweede gesneuvelde: Met de tussen leven en dood zwevende klaroen.

Derde gesneuvelde: En de zowel hel als hemel bezwerende trom.

Vierde gesneuvelde: Met de nors en ijskoud kijkende en op een zwart paard zittende generaal.

Vijfde gesneuvelde: Met de van paté en bier dromende nieuwe soldaten.

Zesde gesneuvelde: Die met één-twee, één-twee voeten.

Eerste gesneuvelde: Achter hun sergeanten en adjudanten stappen.

Tweede gesneuvelde: Met het al dan niet verminkte kanonnenvlees.

Derde gesneuvelde: Van de roemrijke jaren Veertien-Achttien.

Vierde gesneuvelde: Met de door nonnen begeleide oorlogswezen.

Vijfde gesneuvelde: Met de door kardinaal en burgemeester.

Zesde gesneuvelde: Opgetrommelde scholieren en studenten.

Schobbejak: Met de van hun aandelen dromende hoge hoeden.

Eerste gesneuvelde: En met nu al voor de derde maal: ons murmellied.

Tweede gesneuvelde: Terwijl we met woede kijken.

Derde gesneuvelde: Naar de onthulling van het zoveelste monument.

Vierde gesneuvelde: En naar het neerleggen van kransen.

Vijfde gesneuvelde: Door een Kajakajakajafassengeneraal.

Zesde gesneuvelde: En een hinkende oud-strijder.

De zes gesneuvelden en Schobbejak blijven een tijdlang als in een optocht heen en weer stappen en murmelen hun murmellied. Dit lied is een mengelmoes van woordeloze klanken, maar waarin ook de leuzen 'alle mensen broeders' en 'nooit meer oorlog' zijn te horen.

De parade is voorbij: Schobbejak en de zes gesneuvelden staan stil.

Vijfde gesneuvelde (roept): Schobbejak!

Schobbejak: Wie roept mij?

Zesde gesneuvelde: Raf heeft geroepen. En ik roep.

De zes gesneuvelden: We roepen allemaal.

Eerste gesneuvelde: Is het geen tijd om de vogels te roepen?

Tweede gesneuvelde: De zwarte kraai en de Vlaamse gaai.

Derde gesneuvelde: De kokmeeuw en de torenvalk.

Vierde gesneuvelde: De koolmees en de specht.

Vijfde gesneuvelde: De tortel en de huismus.

Zesde gesneuvelde: De roodborst en de winterkoning.

Eerste gesneuvelde: Fluit ze wakker, Schobbejak.

Schobbejak: Mijn fluit is weg. Ze zit achter tralies te snakken naar vrijheid.

De zes gesneuvelden murmelen van verbazing.

Schobbejak: Aangeklaagd voor onvaderlands gefluit. Misschien wordt ze aan een staak gebonden en met kogels doorboord. Op vraag van een of andere hoge hoed en door de kolonel bevolen.

Eerste gesneuvelde: Schobbejak, ga naar de Keuneginne.

Tweede gesneuvelde: Klopt twee of drie keer op haar linker schouder.

Derde gesneuvelde: De Keuneginne houdt van vogels en van fluiten.

Vierde gesneuvelde: Dat zeggen ze toch.

Vijfde gesneuvelde: Zeggen ze dat?

Zesde gesneuvelde: Ze zal haar Keunink misschien om genade vragen.

Schobbejak: Neen, neen, neen, dat doe ik niet.

Eerste gesneuvelde: Dat doet hij niet.

Tweede gesneuvelde: Misschien heeft Schobbejak gelijk. Tijdens de oorlog heeft die Keuneginne ook geen genade gevraagd voor wie toen aan een staak gebonden werd. En vermoord.

Derde gesneuvelde (tot Schobbejak): Als er geen fluit is, moeten we roepen. Roep je mee?

Schobbejak: Ik roep mee. Wat is de boodschap?

Eerste gesneuvelde: Vogelvrienden, open de vlerken en vlieg naar steden en dorpen.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Vogelvrienden, open de vlerken en vlieg naar steden en dorpen.

Tweede gesneuvelde: Naar alle plaatsen waar monumenten met de harde bronzen koppen.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Naar alle plaatsen waar monumenten met de harde bronzen koppen.

Derde gesneuvelde: Van generaals en kingkeunepresidenten zijn opgericht.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Van generaals en kingkeunepresidenten zijn opgericht.

Vierde gesneuvelde: En schijf hun helmen, hun lippen en hun neuzen vol stront.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): En schijf hun helmen, hun lippen en hun neuzen vol stront.

Vijfde gesneuvelde: Beschijf hun sterren en strepen.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Beschijf hun sterren en strepen.

Zesde gesneuvelde: Beschijf hun in moord gedrenkte naam.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Beschijf hun in moord gedrenkte naam.

Eerste gesneuvelde: Beschijt de naam die zij wel en wij niet hebben.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Beschijt de naam die zij wel en wij niet hebben.

Schobbejak: Hebben de vogels het gehoord?

Eerste gesneuvelde (naar omhoog kijkend): Ik hoor de vogels.

De vijf andere gesneuvelden (ook omhoog kijkend): Ook wij horen de vogels.

Schobbejak: En wat zeggen ze?

De zes gesneuvelden (niet synchroon): De vogels zeggen ja. Ons aarskanon zal het brons beschijten, zeggen de vogels.

Schobbejak: Aan zon en maan en aan de vele sterren is nog meer te vragen.

De zes gesneuvelden: Aan zon en maan en aan de vele sterren is nog veel meer te vragen.

Schobbejak: Wat vragen wij aan zon en maan en aan de vele sterren?

Eerste gesneuvelde: Wij vragen het strooien van jeuk en onheil.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Wij vragen het strooien van jeuk en onheil.

Tweede gesneuvelde: Over de hoofden van al wie sterren en strepen droeg.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Over de hoofden van al wie sterren en strepen droeg.

Derde gesneuvelde: En ons naamloos, naamloos, naamloos de dood heeft ingejaagd.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): En ons naamloos, naamloos, naamloos de dood heeft ingejaagd.

Vierde gesneuvelde: En strooi het onheil ook over de hoofden van al wie.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): En strooi het onheil ook over de hoofden van al wie.

Vijfde gesneuvelde: Nieuwe sterren en strepen krijgt en dragen wil.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Nieuwe sterren en strepen krijgt en dragen wil.

Zesde gesneuvelde: Die kajafassig hard een nieuw kanonnenvlees drilt.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Die kajafassig hard een nieuw kanonnenvlees drilt.

Eerste gesneuvelde: Strooi het onheil ook over de op dikke nekken staande koppen.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Strooi het onheil ook over de op dikke nekken staande koppen.

Tweede gesneuvelde: Van al wie hoge hoeden draagt.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Van al wie hoge hoeden draagt.

Derde gesneuvelde: En vul de kerkers niet met hen die neen zeggen aan oorlog en geweld.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): En vul de kerkers niet met hen die neen zeggen aan oorlog en geweld.

Vierde gesneuvelde: Maar met al wie aandelen heeft en rijker dan rijk wordt.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Maar met al wie aandelen heeft en rijker dan rijk wordt.

Vijfde gesneuvelde: Van het maken en laten maken van nieuwe wapens.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): Van het maken en laten maken van nieuwe wapens.

Zesde gesneuvelde: En het plannen en goedkeuren van een nieuwe oorlogsmassamoord.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak (minder hard roepend, maar als een bezwerende formule): En het plannen en goedkeuren van een nieuwe oorlogsmassamoord.

Schobbejak: En roepen we nog eens de vogels?

De zes gesneuvelden (niet synchroon): Nog eens de vogels?

Schobbejak: De kleinste en de beste zangers.

Eerste gesneuvelde: De leeuwerik?

Tweede gesneuvelde: De pimpelmees?

Derde gesneuvelde: De lijster?

Vierde gesneuvelde: De merel?

Schobbejak: Ja. En wat vragen we?

Vijfde gesneuvelde: Geen klaroen.

Zesde gesneuvelde: En geen krijgstrompet.

Ergens in de verte is zeer zachte doedelzakmuziek te horen.

Schobbejak: We vragen een vogelmelodie die de naweeën van de oorlog doet smelten. Bij de moeder.

Op de achtergrond, in een droomwolk van rood en groen, verschijnt de moeder. Ze murmelt een woordeloos lied over de tijd toen haar Robbie nog een baby was. Even later komt nonkel Frans achter haar staan. Een onbekend en onverteerd leed verlamt zijn stem. Hij zwijgt, kijkt strak voor zich uit.

Eerste gesneuvelde: De moeder die pannenkoeken bakte.

Tweede gesneuvelde: En dan haar Robbie zag vertrekken.

Derde gesneuvelde: Om nooit meer weer te keren.

De doedelzakmuziek komt wat dichterbij.

Schobbejak: Bij de weduwe.

De weduwe komt op de achtergrond naast de moeder staan. In haar gemurmeld woordeloos lied vraagt zij de kaarsvlam op zoek te gaan naar een echo van haar Fonne.

Vierde gesneuvelde: De weduwe die haar Fonne zag vertrekken.

Vijfde gesneuvelde: De Fonne die zich al na een jaar bedrogen voelde en de oorlog beu was.

Zesde gesneuvelde: En uit die oorlog niet is weergekeerd.

De doedelzakmuziek komt nog wat meer dichterbij.

Schobbejak: Bij de jonge vrouw Tine.

Tine komt op de achtergrond tussen de moeder en de weduwe staan. Ook zij murmelt een woordeloos lied over een ontmoeting tussen haar kaarsvlam en haar verdwenen vriend Raf.

Eerste gesneuvelde: De Tine die maar één avond, één kort-en-lange avond.

Tweede gesneuvelde: Die maar één kort-en-lange en lang-korte avond.

Derde gesneuvelde: Tussen hart en navel en tot ver achter de navel.

Vierde gesneuvelde: De gloed van liefdesvuur kon drinken.

Vijfde gesneuvelde: En haar Raf dan weg zag gaan.

Zesde gesneuvelde: Om nooit meer uit die oorlog weer te keren.

De doedezakmuziek komt even nog wat meer dichterbij, maar dreunt dan langzaam naar een amper te horen achtergrond.

Schobbejak: Als straks de novemberwind de doedel naar zijn slaapzak blaast, laat ons dan stil en ingetogen luisteren naar het vogelkoor.

Eerste gesneuvelde: Van leeuwerik en pimpelmees.

Tweede gesneuvelde: Van lijster en merel.

Schobbejak: In lente en zomer zullen we luisteren naar hun lied vol licht en zon. In herfst en winter zal hun met weemoed gevulde lied toch een nieuwe toekomst laten zien.

Derde gesneuvelde: Elke dag van elke week.

Vierde gesneuvelde: En elke maand van elk nieuw jaar.

Vijfde gesneuvelde: Kwelen de vogels een zang van troost en van uiteindelijke berusting.

Zesde gesneuvelde: Voor eenieder die geleden heeft.

Eerste gesneuvelde: Die tussen avondschemer en ochtendglans dromen van wat was en niet meer is.

Tweede gesneuvelde: Maar in warmte van zon, in zang van vogels.

Derde gesneuvelde: En in de vriendschap van wie ook geleden heeft.

Vierde gesneuvelde: Een zachte balsem vindt.

Schobbejak: En luisterend naar de vogels, zullen ook wij.

Vijfde gesneuvelde: Zullen ook wij elk jaar in november hier staan.

Zesde gesneuvelde: Elk jaar in november, in november van elk jaar hier staan.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak: Elk jaar in november, in november van elk jaar hier staan.

Eerste gesneuvelde: Met ons murmellied. Met onze novembermelodie.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak: Met ons murmellied. Met onze novembermelodie.

Tweede gesneuvelde: Met onze roep naar vrede.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak: Met onze roep naar vrede.

Derde gesneuvelde: Met onze roep naar liefde.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak: Met onze roep naar liefde.

Vierde gesneuvelde: Liefde. Vrede. Liefde. Vrede.

De vijf andere gesneuvelden en Schobbejak: Liefde. Vrede. Liefde. Vrede.

Schobbejak (na een lange poos): En nu gaan de doden weer slapen onder de wortels van klaproos en korenbloem. Tot de klaroen en trom van een volgende november hun woede weer eens wakker maakt. En ze weer de drang voelen om hun dood alleen te verzoenen met een roep naar nooit-meer-oorlog.

Een voor een en heel langzaam gaan de zes gesneuvelden naar hun Nergensland. Ze leggen er zich neer en bewegen niet meer.

Ergens heel ver wandelt de doedelzak door een somber woud van herinneringen aan de pijnen van wie treurt over zij die niet zijn weergekeerd. Met deze doedelzakmuziek als achtergrond en terwijl het licht langzaam tot een schemerduister uitsterft, komen Tine, de weduwe, de moeder en nonkel Frans (elk met een brandende kaars in de hand) op. Hun gestalten (of alleen hun aangezichten) zijn alleen door de kaarsvlam verlicht. Hun afscheid wordt in parlandostijl gezongen.

Tine:

De dood bouwde een muur
tussen wat vroeger
warm en teder was,
en het nu eenzaam rillen
in de kilte van de nacht.
En in een heel nieuw nu
brandt heel diep in mij
een smeulend vuur,
een herbeleven
van wat ooit was.
Er is bloed dat roept,
dat droomt van zon,
van zomerzachte bloemen
in mijn naar liefde
hunkerende tuin.

De weduwe (Tine aanhalend):

Ook al zijn de wortels
van de oude liefde niet dood,
laat in je tuin
een nieuwe liefde zaaien.
Laat oud en nieuw zich daar verzoenen,
laat nieuw leven daar de dood verslaan.

Nonkel Frans:

Heeft het zin,
heeft hopen

op nieuw leven zin,
 zolang de drang
 naar valse glorie
 en naar geldgewin
 dat nieuwe leven
 tot kanonnenvlees
 vermalen wil?
 Blijft onze roep
 naar Nooit meer Oorlog
 een naïef-dwaze droom?

De weduwe:

Mijn jonge jaren zijn voorbij.
 Wat rest zal meer droom
 dan leven en beleven zijn.
 De man die van me hield,
 die me rollebollend streelde
 en ook dolgraag werd gestreeld
 staat nu in sepiakleur te kijken
 hoe ik, met af en toe wat twijfel,
 nog steeds twee borden, twee glazen
 of twee kopjes op de tafel zet.

Tine (de weduwe aanhalend):

Liefde kent geen leeftijd.
 Misschien krijg ook jij weer zin
 in het vinden en inslaan
 van een nieuwe weg
 en kan ook jij
 oud en nieuw verzoenen.

Nonkel Frans:

Wat zolang een eenheid was
 is nu ontworteld en verscheurd,
 is nu alleen een uit wind en regen
 sijnpelende stem of soms
 een boven ochtenddauw
 en avondschemer
 zwevend dwaallicht,
 en in het oude huis
 een langzaam in sepia
 vervagende herinnering.

De moeder:

Het nieuwe leven
 dat ooit in mij bloeide
 en dan welig groeide
 tot een hoopvol kijken
 naar een horizon
 waarachter leven

een feest zou zijn,
 dat leven van mijn zoon
 is als onrijp koren
 door de oorlog neergemaaid.

Nonkel Frans:

Ik zag in hem
 voorvaderlijke trekken
 en een beetje van mezelf.
 Hij wou met het hoofd
 in de wolken lopen
 en niet op loopgraafmensen
 maar op vrededromen jagen.
 Hij wist nog niet dat lief zijn
 in de wereld van vandaag
 nog altijd rijmt op naïef zijn.

Ergens op de voorgrond zit Schobbejak met gesloten ogen te luisteren naar wat was en naar wat komt.

Schobbejak: Nooit meer oorlog. Nuchtere nonkels weten dat lief zijn nog altijd rijmt op naïef zijn. En toch, en toch, en toch.

Heel langzaam wordt het donker en sterft de verre doedelzak een trage dood.

En kunnen we nadenken over wat NU is en over wat straks komen zal.

En NOOIT MEER OORLOG roepen. Of er alleen over dromen?

e i n d e